

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 1998

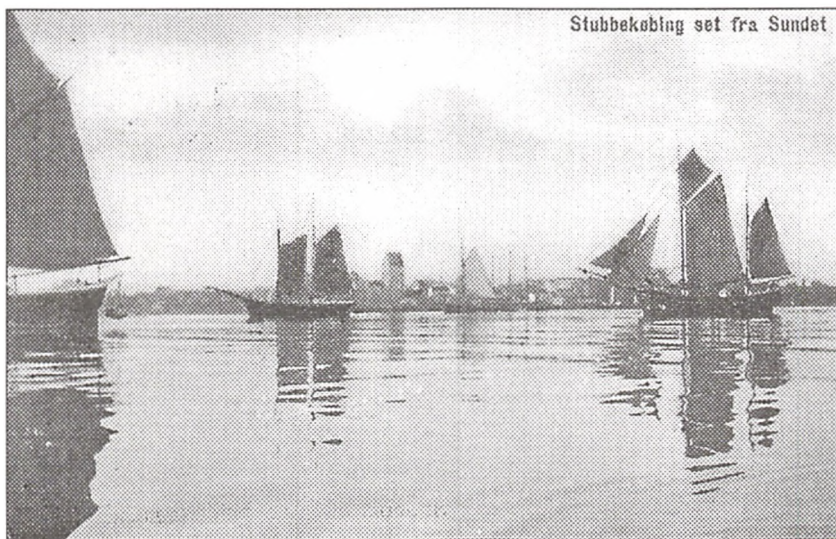

LOKALHISTORISK ARKIV
STUBBEKØBING

ÅRSSKRIFT

1998

Emnet for billedkavalkaden bagest i Årsskriftet er i år transport.

I mange hundrede år var vandvejen Stubbekøbings vigtigste forbindelse til omverdenen.

LOKALHISTORISK ARKIV

STUBBEKØBING

Lokalhistorisk Arkivs Årsskrift 1998

Udgivet af
Lokalhistorisk Forening for
Stubbekøbing kommune

Redaktion
Foreningens bestyrelse

Opsætning og layout
Ledende arkivar

Tryk
Amtcentret for undervisning

ISSN 0109 - 2162

ÅRSSKRIFT 1998

Indholdsfortegnelse

Forord <i>Karin Suhr Rasmussen</i>	5
Stubbekøbing beskrevet på en rejse i 1815 <i>Rewert og Garlieb</i>	6
Dampskibs-Selskabet "Stubbekøbing" <i>Chr. Boas og J. F. Legardt Iversen</i>	30
Personalie	41
Om beboerne i Virket <i>Knud Hare</i>	44
Danske Husmandsforeninger <i>Svend Ove Pedersen</i>	73
Århundredets største mesterspion <i>Bende Øgendahl</i>	81
Skudsmålhbøger	87
Årsberetning, Lokalhistorisk Forening <i>Kristine Asser Hansen</i>	92
Årsberetning, Lokalhistorisk Arkiv	94
Billeder, emne: transport	96

Forord

Karin Suhr Rasmussen

Vi har i år valgt at lade årsskriftet indeholde flere lange beretninger. Den første er beskrivelsen af Stubbekøbing i 1815 foretaget af to videnskabsmænd, der havde til opgave at beskrive Bornholm, men som p. g. a. stormvejr måtte søge havn i Stubbekøbing. Beretningen har været bragt før, men i meget forkortet form, og vi håber, at også andre vil finde det interessant at læse det hele.

Der har også tidligere været bragt artikler om Dampskibsselskabet Stubbekøbing, men vi fik i 1997 en indlevering med arkivalier vedr. Boas, og deriblandt Boas' beretning om dampskibsselskabet, som vi også syntes burde med i ubeskåret form.

Derudover indeholder årsskriftet en beskrivelse af Virket omkring 1930, en spændende beretning om en mesterspion fra Stubbekøbing, Svend Ove Pedersen har læst i Husmandsforeningernes protokoller, vi har en lignende fra 1835 og reglerne vedr. skudsmålsbøger.

Desuden indeholder årsskriftet en liste over hvilke bøger, man kan finde på biblioteket med lokalhistorisk indhold.

Bagest i årsskriftet er der i lighed med tidligere år et lille udvalg fra vores billedarkiv, hvoraf vi i år har valgt at bringe fotos, der illustrerer nogle af de forskellige former for transport, vi i tidens løb har benyttet os af.

Forsiden: Virket Bymandslaug i 1916.

Bagest fra venstre: P. Skytte, H. Bonde, J. Hansen, R. Belling, E. Jensen, O. Jensen, P. Hare

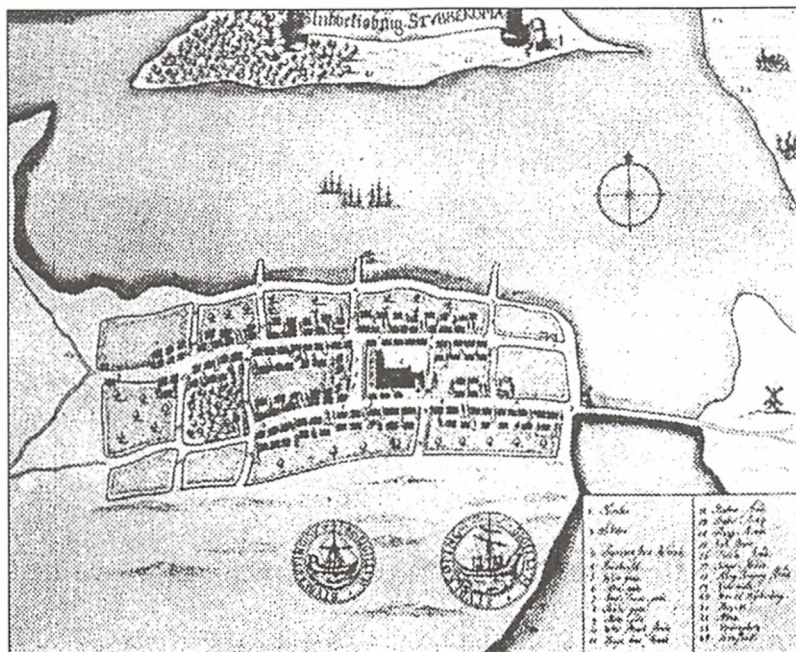
Forrest fra venstre: Frants Hansen, P. Thesbjerg, H.J. Strange, P. Lise L.Villumsen, P. Berthelsen

Stubbekøbing beskrevet på en Rejse i Aaret 1815. *Rawert og Garlieb*

Ovenstående titel er en lettere omskrivning af titlen på en beretning Rawert og Garlieb udgav i 1819 med titlen "Bornholm beskrevet paa en Rejse i Aaret 1815". På vej til Bornholm blev det så dårligt vejr, at skibet måtte søge ly i Stubbekøbing, og de to forskere benyttede lejligheden til at studere byen og omegnen og har taget denne beskrivelse med i deres bog om Bornholm. Efter en udførlig beskrivelse af sørejsens strabadser kommer følgende:

Stubbekøbing har; fra Søsiden, et meget tækkeligt Udseende. Kysten er temmelig høj og gaaer brat ned. Ovenpå ligger Husene, omringet af de tildeels ret smukke Haver, hvoraf nogle strække sig ned til Stranden. og hvis høje Træers grønne Løv afvexle behageligen med de røde Tage og opliver Maleriet. Kirken med sit høje Tårn rager frem over det hele.

Adgangen til Byen er fra Søen af, især under en Storm, som det denne Gang var Tilfældet, ikke af de bedste. Til Skibsbro tjener en dobbelt Rad af store uregelmæssige Stene, på hvilke man, for at komme frem, må springe fra den ene til den anden. Nogle Ste-
ne ere af Havet bortrevne og ligge noget udenfor Dæmningen. Disse vanskeliggjøre meget Landingen, og vor Båd sloges af Bølgerne med voldsomhed mod dem. Denne Steen-Dæmning er handelen til ingen nytte, da man, for at losse og lade Skibene, må med Vogne kjøre ud til Pramme og Både. Noget før den nu tilendebagte Krigs Udbrud, vilde man forskaffe Byen en Havn og Skibsbro; de dertil medgående Omkostninger ansloges til 6000 Rdlr.; men, til liden hæder for den stubbekjøbingske Handelstand, blev der intet af dette nyttige Anlæg, fordi den ikke vilde indeståe Kreditkassen for Renterne og det årlige Afdrag af Kapitalen. Nu indsee de deres Dårskab. men mægte ikke at oprette den.

Plan over Stubbekøbing , Reesens Atlas

Byen er en af Danmarks mindste Købstæder. Husene, 110 i tallet, have, med undtagelse af et på Torvet, blot én Waaning ere, for det Meste, af Bindingsværk, nogle tegllagte, andre straatægte. – I Aaret 1801 levede der 467 Mennesker, som, for størstedelen ernærede sig med Agerdyrkning; nogle få Handlende, Kommissionærer for Lübeckerne, findes her, samt en deel Haandværkere og Brændeviinsmænd; i Aar have tvende Farvere, een fra Stege og een fra Præstøe, erholdt Bevilling til her at anlægge Farverier.

De Handlende vare meget vrede på de vindskibelige* Ærrøboere, som med deres Jagter seile om mellem Øerne, og afkjøbe Bonden Kornvarerne. Hvorfor gjøre Kjøbstæderne ikke det Samme? Kunne Hine finde deres Regning derved, maa disse det vel og; men de ønske hellere ingen Konkurrence at have, saa

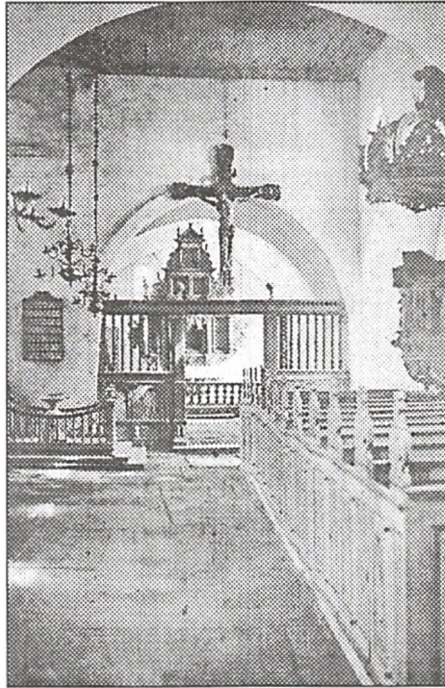
* stræbsom. flittig

gjerne, at Bonden var nødt til at færse til Kjøbstaden med sin Sæd, og sælge den for det nogle faa Kjøbmænd kunne der enes om at misbyde. Nu derimod seile Ærrøerne omkring, afkjøbe Bonden Sædevarerne for en antagelig Priis, forsyne ham vel endog med et og andet, for Bonden nødvendigt, og spare ham derved Kjørselen paa ofte slette Stier til Kjøbstaden, til Fordeel for ham og hans Agerbrug, og derfor takket være Ærrøboeren.

Blandt Haandværkere ere *Handskemagerne* især de talrigste. De ere tillige Feldberedere*. Da den falsterske bonde gaaer hele Aaret igennem, Høsten undtaget, skindklædt, så have Handskemagerne god næring. For et uvandt Øje, er det paafaldende at see Bønder, midt om Sommeren, iklædte flere Skind-Trøier, og over disse en Vadmels Kjole. – Her er en *S n e d k e r*, hvis Møbelarbejde, om just ikke liig det bedre kjøbenhavnske, dog er ret smukt. – En *S a d e l m a g e r* havde begyndt at stoppe Madras bser og Stolehynder med udvasket Græstang. Man vilde, sagde han, her bruge mere Græstang til Udstopning, hvis den ikke var så sammenblandet med Bendeltang, hvorved Rensningen bliver saavel vanskeligere, som kostbarere. – Fordum har Byen havt mange Pottemagere; nu tilføres disses Varer fra Bornholm.

Stubbekjøbing har i øvrigt i ældre Tider været anseligere end nu; men den har lidt meget i Krigene mod Sverrige, og ødelagdes senest i den Krig, der foregik den mærkelige Statsomvæltning i 1660. Efter den Tid har den ikke kunnet naae sin forrige Høide; dog er den nu i Tiltagende, og foruden nogle nye Bygninger stode tvende andre under Arbeide.

På Byens Torv ligger Kirken, der i 1790 har erholdt en Hoved-Udbedring. Udvendig er den af et ganske tækkeligt Udseende, men indvendig er den intet mindre end det. Loftet er fladt og af Brædder, og Orglet et lidet Positiv. Ved Koret er den Sørgelighed, at det ikke ligger i Midten, men ved Kirkens ene Side. så den for Alteret messende Præst ikke kan oversees af Alle.

Stubbekøbing kirke før restaureringen 1882

Af gamle Mindesmærker haves nogle Liigstene over Borgmestere i Stubbekjøbing. Den ældste Steen jeg saae var fra 1541. – Ved Hoved-Udbedringen i 1790 erholdt Kirken sit nuværende fiirkantede Træ-Taarn, der er saa maadeligt opbyggt, at det Hele truer med snart at styrte sammen. Fra dette Taarn nyder man en saare skjøn Udsigt. Paa de tre Sider overseer man i et Par Miles Udstrækning den Stubbekjøbing nærmest liggende Deel af Falster, med sine pyntelige Bøndergaarde, Frugthaver, Skovlunde og tildeels beplantede Markskjel. Synskredsen begrændses her af Skov; paa den fjerde, den østlige Side, overskuer man Fjorden, Baagøe, med de flere omliggende smaae Øer, Sjælland med Vordingborg. Møen udfolder sig for Øiet i sin fulde Pragt; paa den ene Side betegner Præstøe Kirkespiir. på den anden den høie

skovklædte Klint, Øens Grænser. Udenfor Grønsund aabner Østersøen sig i sin Umaadelighed, og Bølger, der brydes mod nogle Grunde, stikke ved deres hvide Skum af imod det mørkeblå Hav.

Straks udenfor S t u b b e k j ø b i n g , i S.Ø. begynder det c l a s s e n s k e F i d e i - K o m m i s s e s Eiendomme. Det er Godset C a r l s f e l d t , der med sine Marker grænser op til Byen. Carlsfeldt staaer for noget over 65 Tønder Hartkorn, med et areal af omtrent 700 td. Land, Ager og Eng. Agerlandet er inddelt i 10 Ind- og 7 Udmarker. Hine ere 36 td. Land store, disse kun 20. Indmarkerne drives på følgende Maade: 1) H e l B r a k , hvortil pløies 4 gange, eengang om Efteraaret, derpå harves i Juni; Gjødningen udkjøres nu, og siden pløjes de øvrige 3 gange. 2) H v e d e . Dette Aars Hvedemark stod ganske fortrinligen, naar undtages nogle faa Sandpletter og side Steder. Man var i færd med at luge K l i n t e n - agrostemma githago - fra den til Ud-sæd bestemte Hvede. Af Rug fandtes meget lidet iblandet. Et Hjørne af Hvedemarken var besaaet med Hør. Den stod meget godt; luget blev den ikke, thi Ukrudtet, sagde Forpagteren, undertrykkes af Hørren, der desuden lider Skade af den megen Omvanken derpaa. 3) B y g ; ogsaa dette stod meget godt. 4) Æ r t e r ; ligeledes fortrinligen. 5) B y g . 6) H a v r e med K l ø v e r . 7) K l ø v e r til S l e t . Forpagteren klagede over, at Kløveren aldrig vil lykkes saa langt fra Gjødningen og efter en saa udmarvende Sædfølge. Kløveren stod ogsaa saare slet. 8, 9, 10) G r æ s m a r k e r , der heller ikke vare med de bedste.

Til denne Drift er Forpagteren bunden ved sin Kontrakt. Udmarkerne kan han derimod drive efter Behag. De blive aldrig gjøede, og bære derfor naturligvis kun maadeligen. De fleste ligge til Græsning, dog avles ogsaa her den Rug, Gaarden forbruger, og nogen Havre. Rugen stod ganske godt, og lovede bedst af den

Rug jeg har seet i Omegnen. – Høsletten bestaaer i 150 Læs Eng-høe, á 30 Lpd. pr. Læs; og i 100 Læs Kløverhøe.

Paa C a r l s f e l d t holdes, foruden Ungkvæg, 100 Køer. Disse gik, som over hele Falster, løse i Marken. At tøjre Køer holdes her ikke for gavnligt. De malkes paa Græsmarken, og Melken heldes i store Tønder, og saaledes hjemkøres, hvilket, ifølge mangfoldige erfarne Landmænds Formening, er skadeligt, da en heel Malkning paa den maade letteligen kan bedærvs, især ved et paakommende Tordenveir. Det er derfor også i Brug paa mange store Meierie-Gaarde, at Røgterne og Malkepigerne hjembære Melken. Nu i den bedste Tid, kjørnedes, ved Hjælp af et Kjerneværk, der drives af en hest, ugentligen noget over en Tønde Smør. Iblandt Køerne var en usædvanlig Mængde Hvide. Dette Aars Kalve vare i meget god stand, og vidnede om en fortrinlig Race. Hele Sommeren igjennem staae de paa Stalden; i Begyndelsen erholde de sød, siden suur Melk og noget Høe. – Af heste holdes her 16. De vi saae vare store og stærke. Forpagteren har Spandhjælp af Godsets Bønder. - Svineracen syntes ikke at være den bedste, høibenet og kort; man sagde dog, at de bleve hurtigen fede. I Gaarden gik en Mængde Fjerkskaber, især Kalkunske Høns, hvorfra haves en ikke ubetydelig Indtægt.

Gaardens Bygninger ligge midt i Markerne. De bestaae af en maa-delig Bolig for Forpagteren, af to Lader, en Heste- og en Qvægstald. Denne er meget godt indrettet, Kvæget staaer paa begge Sider af den brede Fodergang, der i Midten er fordybet, saa at man kan kjøre med fuldt Læs tvers igjennem Stalden. Overalt i Baasene vare Jernkjeder, til Qvægets Fastbinding. Loftet er af Brædder. – Begge Laderne vare temmelig nye og rummelige; i gode Aaringer er man dog nødt til at sætte Korn over Qvægstalden. – Tæt bag ved Vaaningshuset* ligger en temmelig stor og med en af Ask, Poppel, Yppern* m.m. bestaaende Lystskov forsynet Have, der giver Carlsfeldt et meget yndigt Udse-

ende, fra hvilken Kant man end kommer. Desforuden er der en Kjøkkenhave med Humle og Bigaard.

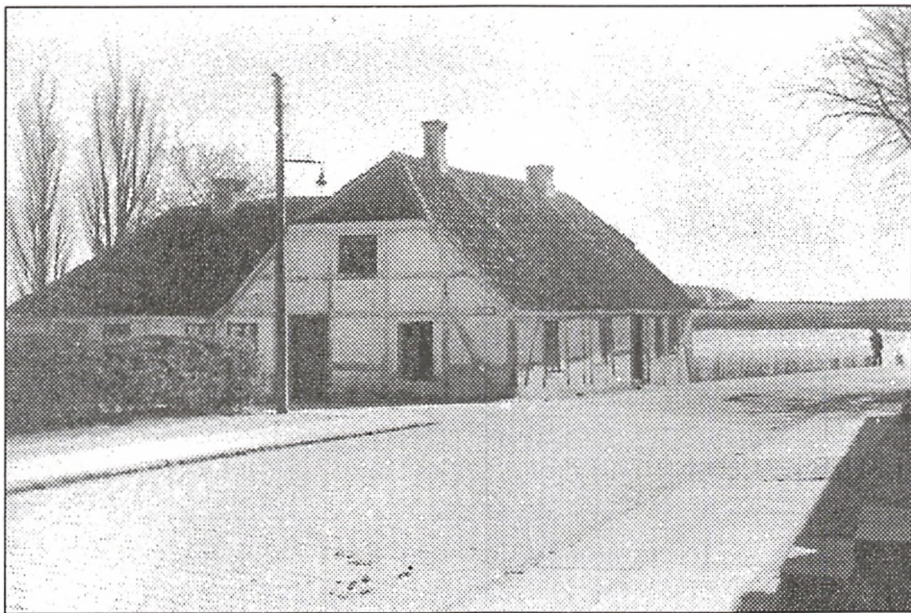
Carlsfeldt ca. 1900

Skov haves ikke til Godset; Forpagteren erholdes derimod aarliggen udviist 20 Favne Brænde fra Corselitse Skove, desuden en vis Mængde Tørv; thi den, der gives på selve Eiendommen, er meget ildelugtende. –Den graves ved Strandkanten i en Eng, som undertiden sættes under Vand af Havet. Tørvemassen fandt vi meget løs, bestaaende af en Mængde Tang, Tørveplanter, Ellegrene og Rødder.

Forpagterens Kone havde i forrige Aar for Huusflid vundet Landhuusholdnings-Selskabets anden Præmie. Hun havde ladet opvæve 1300 Alen Lærred, Dreiel, Sengetøj m.m. Intet af dette sælges, men forbruges paa Gaarden. Fra den Tid Kørne om Ef-

teraaret komme paa Stald, indtil de igjen slippes løse næste Fora, maa Pigerne spinde for hende.

Til C a r l s f e l d t hører den tæt udenfor Stubbekjøbing liggende Vandmølle med to Underfalds-Hjul. Det ene driver en Melqværn, det andet et Stampeværk med to Huller. Man valker her Vadmel for Omegnen. Bøgeaske er det eneste Rensningsmiddel der bruges, Valkejord, Sæbe og Urin var aldeles ukjendt. Hele Møllen svarede ogsaa fuldkommen til Mølleren. Møllen gaer alene om Vinteren, da Vandet ved Mikkelsdag opdømmes paa den fra Havet ved en Dæmning adskilte Eng, og aftappes igjen 14 dage før Mai.

Den gamle stampemølle ved Møllestræde

Blandt de til Carlsfeldts Gods henhørende Byer ligger O u r e Bye Stubbekjøbing nærmest, og paa Veien til Næss og Grønsund.

Oure By har 11 Bønder, hver med 5 Tdr. Hartkorn til 8 Tdr. Land pr. Tdr. Hartkorn.

Sædfølgen er her: 1) H e e l B r a k. Gjødningen føres på den upløjede Græsmark, nedpløjes, vendes og pløjes til Sæd. 2) H v e d e og R u g, efter Jordens Beskaffenhed. 3) Æ r t e r. 4) B y g . 5) H a v r e. 6) K l ø v e r. Paa en Gaard finder man almindeligen kun 4 Køer, men derimod 6 til 8 Heste, hvilke de ikke selv tillægge, og 10 Faar. Enhver Bonde har her, som over hele Falster, sin Frugthave, hvori nogen Grønkaal er det eneste, der findes af Køkkenurter; det øvrige tilføres dem af Hasseløens vindskibelige* Beboere. Denne Øe ligger i Guldborgsund, og beboes af en frisisk Koloni, som indkom under Christian den Anden, boede først paa Spraagø, siden forflyttedes den til Bottøe paa Falster, hvorfra den fordreves af Sophie Amalie, Frederik den Tredies Enke-Dronning. Nu drage Hasseløens Beboere efter Høsten rundt om i Lolland og Falster, og endnu længere, og afsætte der de Køkkenurter, som de i Mængde dyrke på deres Øe. – Endnu for faa aar siden købte den falsterske Bonde ogsaa Kartofler, men siden det slesvigske Regiment har lagt på Falster, har Soldaterne lært Bønderne at dyrke denne nyttige Rodfrugt. – Folkedflyttelser ere saaledes ikke altid uden nytte. – Sjelden sælge Bønderne her deres Træfrugter, men, naar de have i Overflod deraf, laves Most. Blommetræer omfatte almindeligen Haverne. Smaa Humlehaver sees ogsaa ved hver Gaard. Kniplingsgærder, eller løse, paa hverandre lagde Steen, uden Bagvold, Udgjøre her det sædvanligste Hegn. Disse Gjerder, ordentligen opførte, anbefale sig meget. da de kun koste lidet at opsætte, lade sig hurtigen udbedre, indtage liden Plads, og ikke give Skjul for Markmus og Fugle. Da Stenene ligge løse, plejer Qvæget i Almindelighed ikke at forsøge på at springe over dem, af Frygt for de nedrullende Stene. Paa Bornholm. hvor ogsaa haves af disse slags gjerder,

fandt vi imidlertid senere, at Faarene ikke lode sig afskrække heraf.

Imellem Oure Bye og Stranden ligger en temmelig stor Høi, paa hvis Spidse staar en ualmindelig stor Hvidtorn. Ærterne og Rugen var heromkring kun maadelige og fulde af Klint. Jorden er temmelig let, et sandet Leer. Stranden er vel ikke meget høi, men skyder ofte steilt ned. Overalt findes en sandet Leermergel og almindelig Hestehov, tusilago farfara, voxte i Mængde. Tæt udenfor Stubbekøbing, ved Stranden, er en Mergelgrube med en meget god kalkagtig Leermergel, hvori findes mange smaa stykker Kridt. Denne Mergel benyttes ene til at mure med, hvortil den dog ikke syntes at være sønderlig tjenlig. Man mergler slet ikke paa Falster, vel var der gjort en prøve dermed paa et enkelt Sted, men derved havde man ogsaa ladet det forblive, En lang Erfaring har saavel i Danmark, som i andre Lande, stadfæstet Mergelens fortrinlige Virkninger paa Agrene, man kan derfor ikke forklare sig saadanne afbrudte Forsøg med Mergling, uden af at Vedkommende ikke have vidst rigtigten at afbenytte den, ført den i utide paa Ageren, eller ogsaa brugt en ikke med dennes Natur passende Sort Mergel.

Ved Stranden var os paafaldende den store Mængde Granitblokke, som laae her, og selv langt ind i Landet. Saavidt som vi kunde undersøge denne Granit, syntes den aldeles at være af nordisk Oprindelse, og den karakteristiske Hornblende viste sig i mange enkelte Blokke i betydelig mængde. Iblandt disse Findlinger vare Flintestene hyppigt. De komme fra det nære Møen, Stevns-Klint og Rygen, hvor Kridtet ligger i afvejlende Lag med disse. Denne Flintesteen er sort, i det mørkegraae overgaaende, har et stormusklet Brud, er gennemskinnende paa Kanterne, giver megen Ild med Staalet, har hyppigen, i smaa Huller, Qvartsdruser og Madreporer, som ikke mindre findes igenem hele Massen. En meget vel bevaret Echinit af Flintesteen, dog uden Naale, fandt vi

ved Stranden, saavelsom nogle Findlinger af en Kridtagtig Kalksteen, og mange smaae Stykker afrundet Kridt. Man træffer ogsaa her Findlinger af en løs, hviid, qvartsagtig Sandsteen. Denne kommer sandsynligviis fra den sydlige svenske Kyst.

Vejen til N æ s s e g a a r d løber i kort Afstand fra Havet. Af Hvede stod rundt omkring megen, men saavel denne, som alt det øvrige Korn tegnede kun maadeligt. Ogsaa her udlugedes Klin-ten. Paa høire side af Veien var man i færd med at slette Kjæmpehøie. Paa een af dem laae en meget flad Steen, der hvilede paa 4 andre. Rummet under Steenen var udfyldt med Jord. Hele denne Egn er i øvrigt opfyldt med Oldtids Mindesmærker. Disse, ligesaa raae, som den Old der reiste dem, vidne, saavelsom Landets naturlige Beskaffenhed, noksom, at hele den nordostlige De-el af Falster har været Vikingernes Ophold. Man kan neppe tænke sig noget Sted, der hertil kan have været beleiligere.

Belæssede med Byttet, frataget Fiender, eller ranede fra Østersøens fredelige Kystboere, tyede de ind af Grønsund, hvor de mangfoldige Veie og Fjorde tilbøde trygt Opholdsted. Endogsaa forfulgt af Fiender, maatte det ikke falde vanskeligt her at indfly disse eller søge Skjul mellem denne Mængde Øer og fremragende Næs, nu vel prangende med Ceres's og Pomonæ Skatte, men fordom skovklædte, og stridbare Berserkeres Ophold.

Paa intet sted har vi imidlertid seet en større Samling af Nordboernes Oldtids Levninger, end paa den tæt ved Stubbekøbing Liggende betydelige Jordtunge, K o n g s o d d e. Did har Ploven endnu ikke naaet. Stedet er bevoxet med Krat og afbenyttet ene til Græsning; man har derfor ikke gjort sig Umage at oprydde den mængde om Tingsteder og Gravhøje satte Stene, men alt findes saaledes, som i vore Forfædres Dage. Iblandt alle disse Mindesmærker tiltrækker sig især Opmærksomheden en langagtig Fiirkant af oventil tilspidsede Granitblokke. Den strækker sig fra Syd til Nord, er 30 Alen lang og 8 Alen bred. Tre Stene af det nord-

vestlige Hjørne ere alt nedskredne, og ligge ved Klintens Fod. Inden i denne Steensætning er ved hver Ende opreist to lange parallel liggende Stene, der paa den ene Side ere forbundne ved en tredje Steen. Tæt herved ligger to steensatte Kredse, i hvis Midte ligger en stor rund Steen. Med slige Kredse er Jordtungen opfyldt. **S t e n k i s t e n** kaldes dette Hedenolds Minde af Omegnens Beboere. Det er det smukkeste og bedst vedligeholdte af dem jeg hidtil har seet.

N æ s s e g a a r d ligger omtrent trefjerdedeel Miil fra Stubbekøbing. Gaarden bestaaer af en skøn grundmuret Hovedbygning med Kjelder, en Hovedvaaning* og Mezzanin**. Avlsbygningerne staae ikke i forbindelse med Hovedbygningen, hvorved denne erholder et saa meget smukere udseende. Paa den østlige Side er Gaarden omringet med en Skøn Bøge- og Egeskov, paa de andre sider haves en yndig Udsigt over Grønsund til Møen, hvis Kridtbjerg tabe sig i det blaanende Fjerne, til Stubbekøbing, med Baagøe, bag hvilken fremrager Vordingborgs høie skovklædte Kyst, og til Falsters flade Land. Noget fra Gaarden ligger en stor Planteskole, af Alder med Bygningerne, men nu forsømt og forvildet. Kofte Gyvel, *spartium scoparium*, der ellers ikke er almindelig i Danmark, uden paa Sandheder, stod nu her i fuld Blomster. De ere sørgelige Levninger af hvad de engang bebudedes at skulde vorde.

Det var paa denne Gaard, at Directionen for det **c l a s s e n s k e F i d e i - C o m m i s** vilde have det Agerdyrknings-Seminarium, som Fidei-Commissets Stifter, afdøde General-Major **C l a s e n**, havde bestemt at være paa Grønnesøgaard ved Frederiksværk, saafremt dette Anlæg ikke var blevet overtaget af Prins Carl af Hessen. Neppe kunde Direktionen finde noget Sted, der var bedre skikket til en Agerdyrknings-skole end Næs-segaard. Her gives Bakker og slet Mark, Jord som af de forskjelligste Beskaffenheder, samt Strandmarker og forskjellige Slags

Skov. Her var det, at Direktionen, der med megen Nidkjerhed følger i den ædle Givers Spor, ønskede at see, fra alle Landets Kanter, Bønderdreng, som under en kyndig Lærers Veiledning kunde oplæres i det forbedrede Agerbrug og saaledes engang blive til et lysende Mønster for den Egns Landmænd, hvor de havde Hjem. Eleverne skulle her lære, foruden alt det Praktiske, der i nogen Maade staaer i Forbindelse med et velordnet Avlsbrug, tillige saameget af det Videnskabelige, som maa ansees nødvendigt for enhver dannet Landmand at vide. – Med dette Seminariums Anlæg gjordes Begyndelsen i 1798. I 1800 bleve Bygningerne, Haveanlægget og Markinddelingen færdig. Bekjendtgjørelser om Seminariets Tilværelse bleve gennem Øvrigheden kundgjorte over hele Landet, men forgjeves ventede man paa Lærlinge. – Hidtil havde det ene været paa Bondestanden, at Direktionen især ønskede at virke; nu blev det udvidet til Enhver, som maatte have Lyst at oplæres i Jorddyrknings-Videnskaben, efter de nyere og fortrinligere Grundsætninger; men alt var uden Nytte, kun én meldte sig.

Den gamle hovedbygning på Næsgård

Da Direktionen, alle Anstrængelser uagtet, saaledes ikke kunde opnaae det første Øiemeed med Agerdyrknings-Seminariet, besluttede den, for dog ikke aldeles at lade Stifterens Øiemeed, den forbedrede Agerdyrknings Udbredelse, gaae reent tabt, at ophæve Anlægget paa Falster, og derimod, indtil videre, indskrænke sig til at lade i Kjøbenhavn holde offentlige Forelæsninger over Landøkonomien og de med denne i forbindelse staaende Videnskaber, samt at lade anstille praktiske Øvelser i den classenske Hauge, udenfor Stadens Øster Port. – I aaret 1805 begyndte dette at sættes i Udøvelse, men ogsaa paa dette Sted forfulgte en ublid Skæbne Anlægget. Under Kjøbenhavns Belejring, i 1807, ødelagdes den classenske Hauge og med denne de for Agerdyrknings-skolen gjorte Indretninger. Siden den tid har Direktionen søgt at virke, ved at lade holde offentlige Forelæsninger i Kjøbenhavn, og ved at udgive nyttige Skrifter.

At disse Direktionens ufortrødne Anstrængelser har stiftet og endnu stifte megen Gavn, er en noksom bekjendt Kjendsgerning. Ikke mindre bidrager til Øiemeedets befordring den liberale adgang, der tilstaaes enhver af Videnskabens Dyrkere til det classenske Bibliothek, hvis Hovedindgang er Oekonomien, med hvad dermed staaer i Forbindelse, en Bogsamling, som endog i Udlandet misundes os, og hvis Afbenyttelse ogsaa enhver brav Dane med erkjendtlig Taknemmelighed paaskjønner.

Har Direktionen for det classenske Fidei-kommis nu maattet give efter for Tidsomstændighederne, saa maa man dog haabe, at det ene har været med den Hensigt, naar Øjeblikket var kommet, da at fremtage Stifterens første og oprindelige Ide og bringe den i Udøvelse, og dette Øieblik troer jeg alt er kommet. Paa den tid Anlægget på Næssegaard skete, var Agerdyrkingen i Danmark, uagtet meget ophjulpen i de tre sidste Aarti, dog endnu ikke i den Agt, den senere er kommen i. Den ansaaes vel, som et ganske anstændigt Middel til at erhverve sig sit Ophold og Velstand, en og

anden havde vel og, tildeels begejstret af Thaer, ved Skrifter begyndt at bringe det nyere og forbedrede Avlsbrug i Omtale, og søgt at vække Landmændene op af den gamle forfæderlige Slendrians Dvale, hvori de vare neddyssede; men man havde, i det Mindste ikke almindeligen, indset, at Agerbruget er Danmarks første og sandeste Velstandskilde, at det er dette, der afgiver en vel ikke saa glimrende Fordeel, som den, der kan indhentes ved et eller andet heldigt Kapertog, eller ved Speciernes af vindesyge christne eller uchristne Spekulanter fremkunstlede vaklende Standpunkt, men at det derimod giver en, skjøndt mindre, dog saa meget sikkrere og paalideligere Indtægt end hiin, en Indtægt, der ikke drager i følge med sig Uskyldiges Ruin. – Men den Krig, hvori Danmark saa uforskyldt indvikledes, aabnede Øinene og har med al den Skade og Ødelæggelse, den paaførte Landet, dog, som alt Ondt, havt noget godt ifølge med sig. Den har saaledes lært os at indsee, at Jord ikke lader sig bortrane eller nedsætte i Værdi, men at den stedse vil beholde et sandt Værd, der endog vedbliver at stige i samme Forhold som Sølvet falder.

Mange, som ved Krigen paa en gang sattes ud af Virksomhed, begyndte at blive Landmænd. Kapitaler, forstum anvendte paa at ombytte Indiernes Rigdomme med Europas Flids Frembringelser, brugtes nu til at trække en større Indtægt af den skjønnsomme Jord, end før. Enhver vilde nu være Landmand, og vilde lade Theori og Praxis følge Haand i Haand. Har denne lyst vel for en deel afkjølet sig, er dog den Gjærning Landvæsenet dengang fattes i, vedbleven at vise sine gavnlige Følger; end ikke Bønder lade mere Haant om at lære noget af Ikkebønder, og mange vilde nu sende deres Sønner til et Agerdyrknings-Institut, dersom et saadant var i Danmark. At dette ogsaa er Tilfældet med unge Mennesker uden for Bondestanden, derom vidner den Tragten efter at komme i Huset hos Landmænd, hvor de troe at kunne lære noget, men hvor deres Forventninger ofte bitterligen skuffes. –

Maatte Direktionen for det classenske Fidei-Kommis derfor tage den ædle Stifters Plan med et Agerdyrknings-Seminarium frem paany, den vilde sikkerligen ikke mere behøve at søge Elever, og en taknemmelig Efterverden skulle ihukomme den Stifter og den Direktion, hvis Bestræbelser så herligen bidroge til at Danmark kunde sætte sig i Række mellem de første agerdyrkende Nationer.

Da N æ s s e g a a r d saaledes ophørte med at være en Agerdyrknings-Skole, besluttede Direktionen at gjøre denne og endnu en anden Gaard paa Godset, til Forsøgsgaarde, hvor gode Racer af Huusdyr skulde opelskes og derfra udbredes i Egnen. Næssegaard bestemtes til Schæfferi. Gaardens Forpagter maa, ifølge en Forening med Fidei-Kommisset, stedse her have 30 Moderfaar, af ædel race; men Faarene, der gik paa Skovlodden, var kuns madeligen og meget faa Lam syntes at være det, de skulde. Neppe vil Schæfferiet paa denne Maade opfylde Øiemedet. Ikke heller har vi paa vore Vandringer i Omegnen kunnet spore noget dertil. Bjerregaard, den anden forsøgsgaard, skal opelske en forbedret Qvægrace. Paa denne Gaard kom jeg ikke, men de Omboende sagde, at slettere Qvæg end der, gaves ikke i Egnen. – Hvorledes en Gaard, der bortforpagtes kan tjene til Forsøgsgaard, kan ikke letteligen indsees, da Forpagterens Interesse synes hvert Øieblik at komme i Strid med Øiemedets.

Der er begyndt paa at anlægge en Chaussee* fra N æ s s e g a a r d over C o r s e l i t s e til N y k ø b i n g. Nu var man syselsat med at kaste Jorden fra Siderne ind paa Veien, saa den var meget vanskelig at komme frem paa. I Begyndelsen løber denne Vei midt igjennem en Skov, der dog snart trækker sig til Venstre, strækker sig langs med Havet, og udgjør endeel af det classenske Fidei-Kommisses store Skovstrækninger.

Aastrup Kirke, en halv Miil fra Næsegaard. ligger paa en betydelig Banke, omgiven af Høie gamle Træer, og danner, i For-

* bred vei belagt med småsten eller skærver

ening med den tætved liggende By, et smukt Maleri, i denne ellers ikke meget pittoreske Egn. I det ene Hjørne af Kirkegaarden havde Stedets Præst indrettet for sig og Familie en temmelig stor og indhegnet Begravelsesplads, hvor Gravhøiene ere omringede af et vakkert ?. Paa en opreist Granitblok var indhugget en Latinsk Inskription; forunderligt nok at træffe paa en falstersk Bonde-Kirkegaard. Indskriptionerne på Gravminderne skal vel være, for at Vandrerens, ved at standse for dem, skal underrettes om, hvo der hviler under Mindet, hvo denne var og hvad mere man ønskede opbevaret til Efterkommernes Erindring. Kan man formode, at sligt opnaaes ved en latinsk Inskription paa en dansk Bondekirkegaard?

Sønden for Kirken ligger en meget stor Eng, M a g l e m o s e, gjennemskåren med mange Grøvter. Den bruges til Græsning. Veien til Horbelev maa, formedelst denne Eng, gaae i en meget stor Bue, og bliver derved dobbelt saa lang, som ellers. Paa højre Side af Veien ligger T o s t r u p Lund, en Skov, fordm af stor Omfang, men nu ubetydelig. Den tilhører Bønderne, er udskiftet imellem dem og indhegnet. Skovbestanden er kun maadelig, og bærer for kjendelige Spor af Qvæggets Tand. Det er i denne skov, at Sagnet fortæller, at den møenske Herremands Hr. Truels's tre Døtre, som gik til Gudstjeneste i Horbelev Kirke, bleve overfaldne og dræbte af tre Røvere, deres Brødre, der som Børn vare bortranede af andre Røvere og nu skulde, efter deres Fosterforældres Død, til for første Gang paa egen Haand at drive Hærværk, og saavel begyndte, som endte deres Bane med Søstrenes Mord, hvilket opdagedes af Forældrene paa Møen, der lode Sønerne, efter egen Anmodning, aflive. Endnu viser man det Kildevæld, hvor de tre Søstre skulle ligge begravnne, og en Hule, hvor Røverne skulle have havt Tilhold.

Hr. Truels han boede sig ude ved Ø,

Langt ude ved Fruerlands Ø;

Saaledes lyde de to første Stropher at et gammelt Qvad om denne Tildragelse, som findes anført i den nyere-rahbekske Udgave af gamle danske Viser fra Middelalderen.

Udvendig paa Kirkemuren i Horbelev, over Indgangen til Taarnet, findes indhuggen fire Hoveder, tre Mands- og et Fruentimmer-Hoved. Arbejdet er saa raat som muligt. Bønderne sige, at disse Hoveder skulle have Hentydning til ovenstaaende Tildragelse; men hvad har da det ene Fruentimmer-Hoved her at bestille? Enten maatte der være tre eller sex Hoveder, for at stemme overens med Sagnet.

De fire af hovederne på Horbelev kirke

Indvendig hænger, fra de katholske Tider, paa Væggen, lige over for Kirkedøren, en Altertavle med Døre for. I Midten sees Maria med Barnet, Halvt ophøiet Arbejde; hver af dørene er deelt i to felte, hvori forestilles bibelske Scener af Christi Levnet, alt er udhugget i Træ. Paa Dørenes udvendige Side ere Malerier, Ligeledes af Christi Historie. Malerierne ere ikke Aldeles slette, og vidne om en høi Alderdom. For nogle Aar siden vilde man have denne Altertavle nedtaget af Væggen og flyttet fra Kirken, som en ikke mere passende Prydelse, men den gjorde sig tung og Bøn-

derne kunde, al Anstrængelse uagtet, ikke bringe den ud af Kirkedøren, den blev derfor ophængt paa sin gamle Plads. – Levede vi i et katholsk Land, vilde man vidt og bredt vide at fortælle om denne mirakulente Tildragelse, og Pillegrimsreiser i tusinde Tal vilde skee til dette underfulde Mariæ Billede. - Bønderne betragte med et slags hellig Æresfrygt dette Oldtids-Minde, og nødigen vilde de skille Kirken fra denne formeentlige Prydelse. Dette er Tildragelsens Nøgle.

Den Altertavle, som nu er i Choret, er fra 1600, og skænket Kirken af dens daværende Præst. Tavlen er inddelt i to felte, hvoraf det nederste forestiller Christi Korsfæstelse, det øverste, Nedtagelsen af Korset. Malerierne ere ikke slette, i det Mindste overgaae de langt det, man ellers er vandt til at see i Landsby-Kirker. Ved Alterets Fod ligger en Liigsteen over en af Kirkens Præster, han er indhuggen i Legems-Størrelse og i fuld Ornat; men ved en Udbedring ved Alteret, har man, for at Stenen bedre og mere Symetrisk kunne komme til at ligge lige for Indgangen, hugget Hovedet af ham. Tæt udenfor Choret ligger Begraven Jørgen Herlufson Ulfstan, der var Høvedsmand paa Nykøbing Slot, Herre til Bønnet, og døde 1529. Et Glasmaleri paa et af Chorvinduerne er fra det sextende Aarhundrede.

Det var Skoleholderen i Horbelev. der viste os omkring i Kirken; hos ham fandt vi nogle til Pædagogiken og Landhuusholdningen henhørende Bøger; iblandt disse var og det i forrige Arhundrede udkomne andet Oplag af Professor Olufsens Lærebog i Landøkonomien. Det var tydeligen at see, at disse Bøger ikke henlaae ubrugte.

En Fjerdingvei fra Horbelev ligger Bondebyen B ø n n i t. Her finder man Voldborgen og Levninger af Ridder Ulfstans Slot, der nedbrødes i 1700. Borgen har staaet paa en temmelig stor Høi, omgiven med en bred Vandgrav. Nu finder man ene Levninger af en Muur. som har strakt sig langs med den Bæk. der omflyder

Høien. Øverst stod selve Borgen, hvis Indgang endnu tydeligen sees. Alle Rudera* ere af Kampesteen og Muursteen, forenede med Kalk, og nu saa sammenhængende, at man intet kunde afbryde. Høien er bevoxen med Skov, og udgjør endeel af den tætved boende Bondes Have. Muurbrokker ligge rundt om adspredte. - for 40 Aar siden har man endnu kunnet se Indgangen til en underjordisk Gang, som sagdes at strække sig to Miil, indtil Nykjøbing. Denne Indgang er nu tilgroet, og man veed ikke mere at paavise Stedet. Ikke langt herfra ere Levninger af en Mølle-dam, hvor man hist og her finder Muurbrokker.

Midt imellem Horbelev og Stubbekøbing ligger dettes Annex, M a g l e b r æ n d e, ved den Kongevei, som fører fra Byen til Nykøbing. Denne Vei er ikke af de bedste, men er dog meget forbedret af nuværende Stiftamtmand. I denne Egn hæver Landet sig temmeligen, men Jorden bliver da og lettere, og paa nogle Steder fuldkommen sandet. Kornet stod kun maadeligen og var fuldt af ukrud. Markerne ere for lang Tid siden udskiftede og alle indhegnede, enten med Dige og Grøvt, eller og med Kniplingsgjærder. Ikke alene adskilles saaledes den ene Bondegaard fra den anden, men og hvert Kobbet. Digerne ere Almindeligen beplantede med Piil, ikke sjelden findes ogsaa derpaa dødt Hegn. Det er nødvendigt, forsvarligen at have hver Vang, især Græsmarken, indhegnet og fredet, da Qvæget næsten overalt gaar løst omkring, eller alene har et Trætøier omkring Hovedet og det ene Forben.

Overalt ere Bøndergaardene i god Stand, og godt vedligeholdt. Hist og her ere Stuehusene endog opførte af Egebindingsværk og brændte Muursteen, hvilket især er Tilfældet med alle Udflyttergårdene paa det classenske Fidei-kommisses Godser. Mange Smaa Eng, der have været sure og slette, ere nu gjennemgrave-de og forvandlede til Agerland.

Ved M a g l e b r æ n d e er en temmelig betydelig Tørvemose, som staaer i Forbindelse med endeel andre Moser, Dalfører og Særi l i l l e b r æ n d e og T o r k i l d s t r u p Sogne, og f * del af murværk taet i forbindelse med Havet, og været seilbare. B a r u p Sø er den nordvestligste af denne sumpkjede. For endeel Aar siden har man i den Dal, hvorved denne Sø har havt Sammenhæng med Havet, fundet, ved Tørveskjæring, et Stykke af en Skibsmast; i en anden tæt ved liggende Mose vil Sagnet vide at fortælle om en stor Skibsmast, hvoraf Toppen skal have været tilsyne. T v e d e , en temmelig stor og fiskerig Sø, en fjerdingvei fra Stubbekjøbing, staaer ogsaa i Forbindelse med dette fördums Bassin. De lave Enge, hvorved denne Sø har havt Sammenhæng med de omliggende, ere nu udtørrede. Tvedesøens nærværende Eier sagde, at han i sin Ungdom har seet Folk vade i Vand til Hofterne paa disse Enge, hvor man nu kjører med Vogne. – Det er ellers ingen frydelig Erfaring, at alle Søer i Danmark saa betydeligen aftage, at man allerede paa mange steder sporer Vandmangel. Denne er saaledes meget følelig i Egnen af den forrige Søborg Sø, ved Sjellands Nordpynt. Kunsten har rigtignok her kommet Naturen til Hjælp, og den har, ved Søens Udgravning, forskaffet Kongens Kasse en betydelig aarlig Indtægt, ved salget af det Høslet, som den udtørrede Søbund yder, og den har brfriet de omboende Bønders Marker for Surhed; men paa den anden Side kan den stedse tiltagende Formindskelse af Vandet i Brønde og Kilder foraarsage, at denne og lignende Egne vil, formedelst Manglen af at faa nødvendigt Requisite til Menneskers og Dyrs Ophold, blive mindre beboet og befolket, end de ellers vilde have været.

Fra T v e d e Søen strækker sig et andet Dalføre sydlig og østlig om Stubbekjøbing og adskiller denne fra Carlsfeldt; en Dæmning, som de Svenske, for at skade Byens Seilads, opkastede i den Krig, der havde Enevoldsmagten til følge i Danmark, ad-

skiller dette Dalføre igjen fra Havet, og saaledes har det Sted, hvor Byen nu staaer, fordem været en Ø. Har Vandene i Indsøerne aftaget, eller ere disse tilvoxede og tilgroede, saa mærkes dog her ikke noget til den aftagelse af Strand-Vandet, som man har villet bemærke paa flere steder i Østersøen, og forkjellige her i Egnen værende gamle saavel Kunst- som Natur-Mærker udviser at Havets Middel-Standpunkt har i Aarhundreder været, i det mindste i denne Egn af Østersøen, som det nu er.

T v e d e Søen har alene den Mærkelighed fremfor alle andre Søer i Danmark, at der i denne er for henimod en Snees Aar tilbage fanget en L a n d s k i l d p a d d e. Ved at optage en Ruse fandt Fiskeren deri dette for ham fremmede og usædvanlige Dyr. Forfærdet, turde han ikke røre ved den, men slæber den i Rusen hen ad Weien til Stubbekøbing, hvor han overleverer Skildpadden, som ved denne ikke lemfældige Færsel næsten var dræbt, til sin Herre. At man under den 55 grader nordlige Bredde har kunnet fange dette under de varmere Zoner hjemmehørende Dyr, forklarer man sig paa følgende Maade: En formuende Borger i Stubbekjøbing havde tre Landskildpadder gaaende i sin Hauge. 20 aar førend denne Fangst, bleve de borte, uden at man havde kunnet komme paa Spoer efter dem. Et af disse undslupne Dyr troer man, denne skildpadde har været.

En temmelig stor Skovlund støder op til Søen. Skoven er nu fredet, og indhegnet med et Dige og Grøvt. Diget er beplantet med Blommetræer, der trives meget vel. – Ogsaa i denne Egn ere mange Oldtids Mindesmærker. Ved B a a r u p Sø opløies og opbrydes Levninger af et gammelt Slot, som skal have staaet her. Ikke meget langt derfra, paa Torkildstrups Byes Mark er en Gravhøi, S p o r e b j e r g kaldet, den er 22 skridt lang og 8 skridt bred, af temmelig Høide, rundt om Steensat, men ingen store stene ere synlige paa dens Midte. Den strækker sig fra Nordost til Sydvest. Sagnet vil, at T o r k i l d Venstermann, en

Ridder, som har beboet en Gaard i Torkildstrup, opkaldt efter ham, ligger begravet her. Man vil vide at fortælle om et Guldsværd, et prægtigt Ridetøj m.m., der ligger nedgraven i Høien.

Kaste vi et Blik over denne nu gennemvandrede Deel af Falster, saa kan man ikke miskjende, at Landet er en af de frugtbareste, folkerigste og skjønneste Dele af Danmark. Den megen Hvede og Erter man overalt seer, vidner, næst de slette Veie, om en feed og god Jordbund, de overalt og tæt ved hverandre liggende Gaarde og Byer lader Vandreren ikke tvivle paa, at Falster tæller 2000 Mennesker paa Qvadratmilen, og hvo som har nogen Sands for Natur-Skjønheder vil ikke nægte, at Falster ikke heller er iblandt de utækkeligste. De rundt om adspredte Skove og Lunde, de hyppige og beplantede Gjerder, den megen Sæd, Øiet overalt paa denne Aarstid træffer, det afvexlende, snart høie, snart lave Land, det nære Hav og Baagø, samt Møens og Vordigborgs høie Kyster tilbyde et ligesaa afvexlende som behageligt Syn. Til at oplive dette Maleri bidrager ikke mindre de med Frugtræer rigeligen besatte Haver, som findes næsten ved hver Gaard. - 1446 udstædte Christopher af Bayren det saa kaldte *l o l l a n d s k e D e k r e t*, forfattet af Biskop Henning i Odense, og hvorved befaledes, at enhver Mand i Falster og Lolland skulde inden Maigdag sætte 6 Pæretræer og ligesaa mange Æbletræer i sin Gaard, samt inden Valborgs Dag have lagt 30 Humlekuler, alt under 3 Marks Bøder. At dette Dekret maa være overholdt, derom bærer Falster endnu Præg. Hvis det øvrige Danmarks Øvrigheder havde kjendt til Danske Lovs 3 – 13 – 18, eller havde fundet det Umagen værd, at overholde dette Lovbud, da skulde Danmark nu ikke behøve at indføre Frugter fra Østersøens modsatte Strande.

Den falsterske Bonde staar sig meget godt, mange ere endog velhavende, og der ere de, som i hver Termin kan sætte et Tusinde Rigsdaler ud paa Rente. Med alt dette lever han tarveligen, det vil sige, han vil vel nyde god og kraftig Føde, men alt af egne

Produkter. Forbruget af Kolonialvarer er saare ringe, især paa den østlige Deel af Landet. Kaffe drikkes meget lidet; dog skulle Beboerne paa den sydvestlige Deel af Falster begynde at leve noget yppigere. I Henseende til Levemaaden er der stor Forkjel paa den falsterske og den møenske Bonde. Hiin lever tarveligen og indskrænket, er derfor velhavende, denne derimod gjør store Gjestebudde, lever yppigt, drikker Kaffe to gange om Dagen, er derfor Gjelbunden og drager nu over til Falster, for at laane Penge. Kvindfolket er her flittigt og vindskibeligt, og udmærker sig meget ved sin Huusflid, der overalt sætte Lærreds- og Vadmelsvæve i Gang; men alt til eget Brug, intet til Salg. Det vilde bidrage til Husflidens Forbedring, om Falster havde en bedre Faareraace, saaledes som det har bidraget dertil, at Høravlen er i Tiltagende. Hvergarn forfærdiges her intet af; det tilføres fra Bornholm. Mandfolkene synes derimod ikke at være saa vindskibelige; endog deres Træsko faae de, for det Meste, fra Jylland.

Efter fire Dages Ophold i Stubbekøbing begyndte Vinden heni- mod Aften at gaee om til Nord, og om Natten bleve vi afhentede. Det var en dejlig Midsommer-Nat. Fra begge Sider af Skibet kunde man skue Kysterne, der desuden betegnedes af mangfoldige Blus, som Aalefangere havde antændt hele Fjorden igjennem og langs med Møen; men Vinden udfoldede Seilene, og Blussene svandt tillige med Kysterne snart bort.

Dette er så Rawert og Garliebs optegnelser efter fire dages ufri- villig ophold i Stubbekøbing, og de har i al fald ikke spildt tiden, men har tegnet et omhyggeligt og underholdende billede af vores landsdel. Der er selvfølgelig sket store forandringer i de forløbne 180 år, men der er da stadig meget, man kan nikke genkendende til.

Dampskibs-Selskabet " Stubbekøbing".

1881 - 1954

af Chr. Boas og J. F. Legardt Iversen

Selskabets første bestyrelse:

Købmand Chr. Boas, Købmand P. W. Wulff, Fabrikant Carl C. Rasmussen.

Baggrunden for oprettelse af et dampskibsselskab.

I sidste halvdel af det nittende århundrede var der sket en væsentlig forbedring af samfærdselsmidlerne ved dampmaskinens fremkomst, hvorved både jernbane og dampskibsforbindelser gennemførtes, men egnene omkring Grønsund og specielt stubbekingenserne følte, at de ikke havde haft del i denne udvikling, og det var ønsket om at lette samfærdslen, der besjælede ledende

mænd i Stubbekøbing, da de den 16. juni 1881 stiftede Aktieselskabet Dampskibsselskabet Stubbekøbing, som iflg. de love, der på den stiftende generalforsamling denne dato vedtoges, som hovedformål skulle have ved eget skib at "tilvejebringe og vedligeholde en regelmæssig Dampskibsfart" mellem Stubbekøbing, Grønsund på Møn, Bogø og Madsned Sund.

Der havde tidligere en overgang været daglig dampskibsforbindelse mellem Stubbekøbing og Madsned Sund, men da den falsterske jernbane kom, medførte den, at Stubbekøbings post og persontrafik henvistes til "den møjsommelige, tidsspildende og ca. 1½ mil lange Diligenceforbindelse over Nr. Alslev".

Det ovenanførte citat er hentet fra et brev, som initiativtagerne til Dampskibsselskabet Stubbekjøbing tilstillede direktionen for Det Classenske Fideicommiss. Den interesserede kreds bag Dampskibsplanerne havde opnået statstilskud til dampskibsfartens start på den betingelse, at sejladsen også skulle gavne Bogø og Grønsund på Møn. Og så tidligt som den 5. marts 1826 fik Fideicommisset overdraget Grønsund Færgebro og retten til fra falstersiden at oversætte rejsende, som kunne transporteres med joller.

Allerede på de første guldne sider i forhandlingsprotokollen for Dampskibsselskabet finder man et par kladdenotater: "P. W. W. - C.B. - På det til den påtænkte Dampskibsfart dannede Interessentskabs Vegne - Stubbekøbing den - til Det Classenske Fideicommiss' Direktion".

De fortæller, at det først og fremmest var købstadens to betydeligste købmænd, der arbejdede for sagen, men de fortæller også, at eksisterende privilegier har voldt selskabets fædre hovedbrud.

Ordlyden af brevet til direktionen for Det Classenske Fideikommiss er: "Som det muligen vil være den høje Direktion bekendt, kan der på finansloven for i år ventes bevilget et beløb som tilskud til iværksættelsen af en regelmæssig dampskibsfart imellem

Madsnedsund, Stubbekøbing, Bogø og Grønsund på Møn". Impulsen er oprindelig udgået fra vor lille by, der i de senere år på forskellig måde er blevet tilsidesat og forfordelt ved de nyere transportmidlers udvikling, i hvilken henseende vi blot behøver at påpege den retning, som den falsterske jernbane har fået. Denne har desuden medført, at medens vi tidligere hver dag havde en dampskibsforbindelse til Madsnedsund, er vor post og persontrafik nu henvist til den møjsommelige, tidsspildende og ca. 1½ mil lange diligenceforbindelse over Nørre Alslev, hvilket også gælder for hele den nordlige del af Fideikommissets falsterske gods. det vil derfor let skønnes, af hvor stor betydning en sådan daglig dampskibsrute vil være for hele det østlige Falster, hvilket regeringen og rigsdagen også har indset og derfor som nævnt agter at bevilge et rigtignok noget knebent tilskud til de med denne rutes opretholdelse forbundne udgifter. Derimod har Folketinget på foranledning af nogle folketingsmedlemmer, der særlig interesserer sig for de pågældende egne, forlangt, at den eventuelle dampskibsfart også skal indbefatte Bogø og Grønsund på Møn i sine farter for også at bringe disse steder i en bedre og mere tidssvarende forbindelse med omverdenen. "Det er i anledning af denne sidste betingelse, at vi ærbødigst henvender os til den højtærede Direktion med Anmodning om, at den, uanset det indgreb, som denne Fart mulig vil gøre i Det Classenske Fideikommiss' Færgeprivilegium, vil tillade det eventuelle Dampskib at transportere Personer og Gods imellem Stubbekøbing og Færgedistriktet på Møn.

Vi håber, at den højtærede Direktion vil imødekomme os og derved vor By og hele Omegnen ved at bevilge dette vort andragende, der, såvidt vi kunne skønne, slet ikke eller i alt fald ikke i nogen væsentlig Grad vil berøre Fideicommissets Interesser. Den vil derved i høj Grad bidrage til at afhjælpe et dybt følt Savn.

Personerne bag Dampskibsselskabet

Den 21. juni 1880 samledes interessenterne i Selskabet til etablering af Dampskibsfarten - købmand P. W. Wulff, købmand Boas, overretssagfører Ravnsgaard, apoteker Bunkeflod, læge Rostrup, fabrikant Carl. S. Rasmussen, Smidth, garver Sørensen og kaptajn Prehn. Købmand Wulff meddelte, hvilke skridt der hidtil var taget i sagen, samt at indenrigsministeriet nu endelig var gået ind på at antage de betingelser, som herfra var stillet for at overtage entreprisen, samt at ministeriet havde tilsagt det eventuelle aktieselskab a) et lån på 10.000 kr. mod sikkerhed i skibet og mod kommunens garanti, b) et årligt tilskud på 8.000 kr. mod postbesørgelse. Der var sluttet kontrakt med kaptajn Prehn, der ejede færgeretten i Grønsund, Møn, om, at han mod en vis andel i udbyttet og en ninimumsindtægt af 1.000 kr. samtykkede i at tåle dampskibets indgreb i hans færgeret. Tillige skulle han være selskabets ekspeditør i Grønsund. Derimod var det hidtil ikke lykkedes at komme til en overenskomst med Det Classenske Fideikommiss, men Hr. Boas påtog sig at foretage yderligere skridt for at tilvejebringe en sådan.

Til bestyrelsesmedlemmer valgtes Chr. Boas, Carl C. Rasmussen og Wulff, hvem det overdroges at skaffe et passende skib til veje.

Den kreds af borgere, der var til stede tegnede sig for andele til ialt 18.000 kr., idet købmændene Boas og Wulff lovede at forhøje deres tegning senere. Det overlodes til bestyrelsen i forening med ors. Ravnsgaard at forfatte et udkast til love.

Den 16. juni 1881 holdtes der så stiftende generalforsamling, og Aktieselskabets navn blev Dampskibsselskabet Stubbekøbing. P. W. Wulff, Chr. Boas og Carl C. Rasmussen valgtes til bestyrelse for dampskibsselskabet, og revisorer blev ORS Ravnsgaard og redaktør Henriksen. I lovene ansattes aktiekapitalen til 35.000

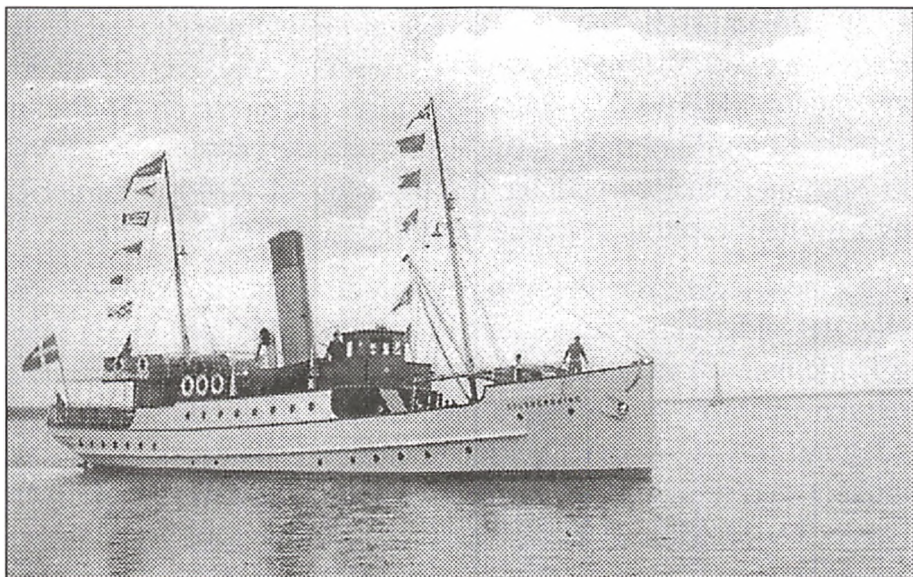
kr., og lovene og et andragende om optagelse i Aktieselskabsregistret indsendtes til dette.

Rutens begyndervanskeligheder

Den 1. september indsattes selskabets nybyggede dampskib, som var bygget af Burmeister & Wain, i farten under navn af S/S Stubbekøbing. Den kunne kun løbe en fart af 6 knob, og da der går en strøm i Grønsund på 6 knob og også mere, fik skibsværftet dampskibet ind igen, og ved hjælp af en ny skrue blev farten sat op til 8 knob. Etableringen kostede 36.043 kr. Det første år efter starten gav et driftsunderskud på 4.035 kr., og da 15 procent af aktiekapitalen var indbetalt - og kun dette - måtte nu 20 procent indbetales, men samtidig spekulerede man på at opgive Bogø- og Grønsund-ruten eller få DFDS til at overtage denne. Endnu ved generalforsamlingen i september 1883 var der underskud, og det samlede underskud siden starten androg 6.000 kr. Men den 6. maj 1885 kunne bestyrelsen for første gang på en generalforsamling meddele, at der var overskud, nemlig 447 kr. I denne anledning forbedredes skibsførerens løn.

Det var kaptajn O. Olsen, der førte S/S Stubbekjøbing, og fra starten havde hans månedlige gage været 85 kr. plus 2 procent af indsejlingen, og herefter fik han 2 procent mere af det indsejlede beløb. Desuden fik han ret til 15 procent af ekstra fortjeneste, der kunne forekomme ved bjergning eller bugsering og søndagsture. Allerede den 8. oktober 1885 opgjordes dette års overskud til 3.018 kr. Der var nu absolut forbedring og fremgang i driften, men der spandtes dog ikke guld, for det bør bemærkes, at man kun havde skibet forsikret for 6.000 kr. og man havde intet reservecfond opsamlet eller udbetalt noget udbytte til aktionærerne. Forsikringen blev i øvrigt på skibsførerens forslag ophævet, og når selskabet herefter var bedre stillet, var denne besparelse i høj

grad en medvirkende årsag. Selskabet havde de heller aldrig senere sine skibe forsikret, hvilket var en stor gevinst for selskabet. Den 7. februar 1887 var der et overskud på 2.456 kr., året 87 gav 4.689 kr., året 88 4.504 kr. året 89 4.469 kr., året 90 3.338 kr. og 1891 5.399 kr

Dampskibet Stubbekøbing

Udbytte efter 10 år.

I 1889 foreslog Dr. Rostrup at nedsætte billetprisen fra Stubbekøbing til Masned Sund for kahytsplass til halvanden krone, returbillet 2,25 kr., men det mente generalforsamlingen ikke at kunne gå med til.

I 1891, da ruten var 10 år gammel, udbetalte selskabet for første gang renter til aktionærene, hvilket udbytte ansattes til 115 kr. i rente og rentes rente for årene 1882 - 1887. Næste år besluttedes at købe for 7.000 kr. kuponer for årene 88 - 91 eller 107 kr. pr.

aktie. Årsoverskuddet var i 1893 7.722 kr., og der blev udbetalt 5 procent for 1892 - 93, hvorefter der udbetaltes dividende for 1894 og følgende år. Der var på dette tidspunkt 69 aktier, hvoraf 68 var fuldt indbetalt. I nogle år lå overskuddet herefter på 6-7.000 kr., og der udbetaltes 10 procent, i 94-95 12 procent, og i årene omkring århundredskiftet lå udbyttet på 8 procent.

I 1898 tilbød privilegium- og færgeejer kaptajn Prehn at afstå sin eneret på overfart fra Grønsund, Møn, samt bro og vej for 20.000 kr., men dampskibsselskabet, der i forvejen havde en fra Prehns side uopsigelig kontrakt, turde ikke købe færgeretten for 20.000 kr., da man også derved fik forpligtelsen til at drive færgeriet, hvorfor man foretrak at betale færgeriejereren 1.000 kr. årlig.

Selskabets ledere har vejet for og imod, om man skulle det ene eller det andet m.h.t. sejladsen til Hårbølle, men man ville i hvert tilfælde ikke overtage kaptajn Prehns forpligtelser. Reglen var, at færgen fra Møn skulle betale indehaveren af det falskerske privilegium, d.v.s. oprindelig Fideicommisset, de færgepenge, der indkom ved retursejlad, og det tilsvarende gjaldt, når jollen fra Falster var på Mønsiden, så fik det mønske færgeri også indtægten af retursejlad. Færgeriejereren på Møn havde af sit færgeri haft følgende indtægter:

1.895 kr., 957,73 kr., 1.133,15 kr., 1.897 kr., 1.070,31 kr., 1.898 kr., 873,71 kr., 1.899 kr., 827,34 kr., og på denne indtægt skulle han holde en færgekarl. Den 29/5 1900 opnår selskabet ministeriets tilladelse til at indstille Grønsundfarten, men man lader dog fortsat Masnedsundruten ende i Grønsund-Møn, men den 12. juli 1901 får man tinglyst kontrakt med Prehn. Da selskabet den 21. december 1900 har aftalt med Det Classenske Fideicommis at erlægge 400 kr. årlig for dets rettigheder, er privilegiumshovedbruddet nu overstået, men det bliver dog først den 21. juli 1923, der sluttes overenskomst med Fideicommisset om overtagelse af dets eneret til at overføre personer fra Falster til Møn.

Der blev forinden udvekslet breve mellem Det Classenske Fideicommiss, der skrev til dampskibsselskabet, at det ville afhænde sit privilegium til færgeriet på Møn, og selskabet, som svarede, at dette kunne man ikke gå ind på, da betingelsen for færgeriet var, at selskabet havde ret til at færge i begge privilegier. Enden på det blev, at selskabet betalte 10.000 kr. een gang for alle, og desuden skulle man vedligeholde færgestedet ved Grønsund, Falster. Man købte færgemandens båd i 1923.

Sag om færgeprivilegier ved Højesteret

Da der i slutningen af tyverne og begyndelsen af trediverne verserer en proces om dampskibsselskabets færgeprivilegier, dykkes der ned i de gamle papirer om disse rettigheders oprindelse. Herfra kan det nævnes, at kammerråd Schmidt den 5. marts 1826 på Det Classenske Fideicommiss vegne erhvervede købekontrakt af færgeriejer, kaptajn J. Lund på Grønsund-Falster-Færgebro og Færgelund samt retten til at overføre rejsende fra Falster, som med joller kan transporteres.

I 1928 var der kommet en ny ejer af færgeriet på Møn, og han anlagde proces mod selskabet og ville have den i 1901 med kaptajn Prehn afsluttede overenskomst, der var tinglyst på færggården på Møn, annulleret. Selskabet var i øvrigt på dette tidspunkt ved at foretage en udgravning på Falstersiden. Dets rettigheder blev slået fast i en højesteretsdom den 22. november 1933, og sagsøgeren tabte sagen.

I 1896 overtog Selskabet efter et falleret københavnsk rederi dampbåden Tribunen, som omdøbtes til "Bogø" og indsattes på rutesejls mellem Stubbekøbing og Bogø. Dampskibsselskabet kom på finansloven med et tilskud i denne anledning på 2.000 kr. Herefter foretog Bogø kommune på Bogøsiden en nødvendig opmudring, og færgefarten startedes i 1898, men der var begyn-

dervanskeligheder med færgen, som skulle have en ny kedel, og da man ikke fik så store statstilskud som ønsket, søgte man igen og lovede, hvis man fik 5.000 kr. ville man anskaffe endnu en båd, så man kunne gennemføre søndagsfart og ikke skulle have afbrydelser i farten. Fra denne rutes iværksættelse deltes regnskabet over ruterne således, at Masnedsundruten ved generalforsamlingen den 4. januar 1899 har et overskud på 9.100 kr., og Bøgøruten har da et underskud på 131 kr. Der udbetaltes dette år 8 procent til aktionærerne. Nu ansatte man for øvrigt lærer Larsen som lønnet revisor. I 1899 giver Bøgøruten et underskud på 768 kr. og Masnedsundruten et overskud på 6.344 kr.

Kaptajn Olsen

Da selskabet den 1. september 1906 havde bestået i 25 år, fejrede man dette jubilæum, og samtidig markeredes også skibsføreren Kaptajn O. Olsens 25 års jubilæum. Dampskibsselskabet indbød til et middagselskab på Freys Hotel, hvor hele byen kunne deltage, til dels for selskabets regning, og der var i øvrigt mange særligt indbudte gæster. Dampskibsselskabet overrakte skibsføreren et guldur med kæde. skibsføreren blev ved sit jubilæum benådet med Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Blandt de senere beghenheder kan nævnes, at i 1911 udvides aktiekapitalen fra 65.000 kr. til 110.000 kr.

Landevejstrafik - bro og dæmning

Det var i 1929, Dampskibsselskabet besluttede at slå sig på rutebilkørsel på Nord- og Østfalster, idet man ville søge koncession på ruter mellem Stubbekøbing, Nr. Alslev, eventuelt Vålsegåbense og Grønsund, og samme år vedtog en ekstraordinær generalforsamling at anskaffe en rutebil.

I 1929 var overskuddet 1.038 kr., 1930 var der kun et overskud på 80 kr., i 1931 på 86 kr. og i 1932 et underskud på 13.097 kr. I 1933 var der imidlertid igen overskud på 240 kr. og i 1934 332 kr. og allerede i 1936 var overskuddet på 9.102 kr., heraf fra rutebilkørslen 5.640 kr. og skibsfarten 3.462 kr. I 1937 var det 11.569 kr. Den økonomiske status viser i store træk årenes gang for selskabet, men i disse år er færgefarten kommet ud af sit rolige leje på grund af landevejstrafikkens opsving. Storstrømsbroen kommer og betyder en hel omvæltning for selskabet, og endelig nærmer dampskibsfartens ophør sig med planer om en Bogødæmning.

Selskabet førte proces med Præstø Amt angående privilegiet. Selskabet blev af Amtet indbudt til møde i Vordingborg. Her foreslog formanden, at Amtet og selskabet skulle have en forhandling, men da Amtet ikke var særlig imødekommende, anlagde selskabet proces for at fastslå sine rettigheder, og denne vandtes både ved Landsretten og i Højesteret. Forholdet var herefter det, at hvis Amtet havde bygget dæmning, ville selskabet have ret til et provenu af Amtets indtægter ved transport fra Stubbekøbing til Bogø.

Selskabet lod sine aktiver eller rettigheder vedrørende færgeriet Falster-Møn vurdere af driftsbestyrer Utkov, Præstø, og sagfører E. Thomsen, Stubbekøbing, med direktør Victor, Svendborg, som formand. Præstø Amt tilbød at betale 68.000 kr. i erstatning for ophævelsen af Dampskibsselskabets privilegium Grønsund Falster - Grønsund Møn og frigivelse af sejladsen, og 1937 accepteredes Amtets tilbud af selskabets generalforsamling. Beløbet skulle udbetales og sejladsen indstilles, når Bogødæmningen kom. Der blev dog i krigsårene i begyndelsen af fyrrene brug nok for selskabets færgefart, indtil dæmningen åbnede i 1943. Senere afvikledes rutebilkørslen, og den 29. maj 1947 besluttede generalforsamlingen at likvidere selskabet. Heraf udbetaltes så 100

procent af aktiernes pålydende, i 1952 blev der udbetal 50 procent, i 1953 på ny 50 procent og i 1954 30 procent. Der var herefter udbetalt 230 procent foruden 100 procent, som var udbetalt i 1921.

Den 30. juli 1954 holdtes den sidste generalforsamling, hvorpå den sidste udlodning skete.

Efter at Dampskibsselskabet hermed var slettet af Aktieselskabsregistret og var ophørt at eksistere, mindes man i Stubbekøbing den værdifulde indsats til gavn for by og egn, der blev forøvet ved at starte sejladsen, og siden ved at opretholde denne under skiftende vilkår. Frem for nogen var det købmændene P. W. Wulff og Chr. Boas, senior, der var fædre til selskabet, og sammen med fabrikant C. C. Rasmussen dets første mangeårige bestyrelse.

Ovenstående er skrevet af Chr. Boas, der i 1894 overtog den af farbroderen i 1851 grundlagte forretning i Stubbekøbing, ligesom han også overtog pladsen i Dampskibsselskabet Stubbekøbings bestyrelse og i øvrigt fortsatte farbroderens engagement i Stubbekøbings udvikling

Christoffer O. Boas

Personalie

Over salig afdøde Gårdmand Hans Pedersen Aage fra Gaarden Nr. 9, hvis afsjælede Legeme i dag, 9. Januari 1835, under et anseligt Følge af Børn, Børnebørn, Slægt og Venner, er ledsagede til sit sidste Hvilested paa Byens Kirkegaard.

Døden, Bortgang fra denne Klode til hine ubekjente Egne, skulle den vel være et saa frygtelig Onde, som den med første Øjekast synes. For den Unge, den Stærke og den Glade, vil den rigtignok ikke være et kjærkommet Budskab, men for den af Alderdom nedbøjede Olding maae den snarere være et forønsket Gode, thi den gjør Ende paa Livets Møisommelighed. Er Døden da som al anden Guds Gjærning, saa maa den jo være et Gode. Derfor lyder til os fra den hellige Skrift: Præd. 12 Cap. 7 w. denne i Dødens Stund saa berolige Forsikring ”Støvet vender tilbage til Jorden, hvoraf den var, men Aanden gaar til Gud, som gav den”. ”Her saas, hisset høstes” –

For vor salig Afdøde, som Graven nu har taget til Hvile og Fred, maae Døden nok ikke have været et frygtelig Onde. Træt af Arbejde og hentæret af Alderdom, kunde han vist med Ligegyldighed betragte det jordiske og sige med Simon: 2 Cap. 2 w. ”Herre lad nu din Tjener fare i Fred”.

Hans Vandring iblandt os har været følgeværdigt – Gudsfrygt, Sindighed, Rolighed, Arbejdsomhed, Tjenstvillighed og Nøjsomhed vare de Dyder, der stedse vil bevare hans Minde.

Vor hedenfarende Medbroder er født i November Maaned 1760. Han var søn af agtværdige Gaardmand Peder Nielsen Aage og dydige Hustrue Ane Marie Clausdatter paa Gaarden nr. 9 her i byen. som foruden ham havde 7 børn, hvoraf endnu ere i live 1 datter Kirsten, efter afdøde Gaard: Lars Gammel i Tunnerup.

Næppe 10 Aar gammel maatte han friste den haarde Skjæbne at faa sin kjære Moder berøvet, ved pludselig Død.

Vor afdøde, der stedse var hjemme paa Stedet, var sin Fader en stadig og troe Hjælper, da han i en Alder af 20 Aar næsten ene maatte forestaae Gaardens avling. – I sit 30. Aar modtog han Gaarden i fæste, og henstod saaledes i 4 Aar, indtil han i Aaret 1794 indlod sig i Ægteskab med dydige og gudfrygtige Pige Sidsel, - en Datter efter afdøde gaardmand Peder Rasmussen Palle, paa Gaarden Nr. 5 her i Byen. Han feilede ikke i sit Valg – hun bestyrede sit Huus med Orden og Klogskab, og var sin Mand en trofast og kjærlig Ægtemage.

Vor Afdøde satte nu Fod under eget Bord og saa sig i Besiddelse af en dydig og retskaffen Ægtefælle. – De følede sig lykkelig i hinandens Forening, men mange ei forudsete Besværligheder havde de at gaa imøde.

Vor Afdødes Fader skulle have sit Ophold paa Stedet, flere Børn blev dem tildelt.

Hertil kom det ulykkelige Tilfælde, som indtraf i April Maaned 1803, da en pludselig Ildebrand. i faae Timer lagde Gaarden og de til sammme hørende Redskaber tillige med største Delen af Indboet i Aske.

I Aaret 1807 døde hans kjære Fader, og han beviste ham den sidste og samme Hæder, som i Dag ydes vor Afdøde – en hæderlig Jordefærd. - - 7 Børn var Frugten af 41 Aars kjærligt Ægteskab, hvoraf 3 ere døde.

Vor Afdøde havde den sjældne Lykke før sin Bortgang at see sine kjære velopdragne Børn forsørgede, nemlig en Søn Peder, givt med Kirsten Hansdatter, 1 do. Lars, givt med Johanne Rasmusdatter, 1 datter Sidsel, givt med Gaardmand Hans Franske her fra Byen – 1 søn Hans, der stedse har været hjemme paa Stedet og

med Flid og Dygtighed gjorde sig værdig til Faderens Kjærlighed, og bør paaskjønnes af hans efterlevende Moder, som nu især vil trænge til hans Bistand.

Ser vi hen til den Hedenfarnes Helbreds-Tilstand, da har Forsynet næsten altid skjænket ham Velmagt og Sundhed. – I det sidste Aar har han været belagt med smerter i Hovedet og følte Kræfternes aftagelse, men dog ikke sengeliggende. – Først for 8 Dage siden, maatte vor Afdøde gaae til sengs – Smerterne i Hovedet tog til, indtil han i Mandags Morgen Kl. 7½ opgav sin Aand og overlod den i sin Frelsers Haand, omringet af sine kjære Ægtefælle og elskede Børn.

Vemodig Alvor vækkes i vort Indre, vemodig Alvor hviler over den Kreds, der samler sig om agtede Hensovende før de stedes til den sidste Hvile. Dog ingen voldsom Græmmelse hentære Sindet, naar vi staae ved en Oldings Baare. Han havde dannet de Evner Gud gav, været flittig i Livets forskellige Stillinger, som Ægtefælle og Fader, bestyrket sine Børns Lykke. – Her ser vi noget fuldbragt. Her dvæler vore sidste Blikke med Agtelse paa hans Liig, her kommer Børn og Børnebørn for at velsigne hans Aske og fra Hans Grav at sende ædle Forsætter. – Vandrerens var træt af Livets Reise, den modne Frugt faldt. Fred med hans Støv og agtet være hans Minde.

Om beboerne i Virket ca. 1930

Knud Hare

Jeg vil nu fortælle om de mennesker, der boede i Virket, da jeg var barn – d.v.s. årene sidst i tyverne og i begyndelsen af trediveerne. Først den del af byen, der ligger syd for gaden. Vi begynder med Lundshøj – det er gården, der ligger mod vest. Her boede Maren og Ole Jensen. De havde sølvbryllup i 1930, og jeg var med – også til at stille æresport op aftenen før. De var vore naboer, og vi kom tit derind. Det var kendt, at Ole ikke var den dygtigste bondemand i byen, og han blev ”ret sjældent først”, som det hedder i digtet om bønderne i Virket, som Peter Thesbjerg skrev til 150 års jubilæet for frikøbet til selveje i 1917. De var nogle dejlige mennesker, og det var herligt at komme ind for at spille kort en lang vinteraften. Ole Jensen holdt meget af at køre med heste. Han havde en charabanc med gummiringe om hjulene, og det var flot at se Ole på bukken med pisk i hånden, når han og Maren kørte på besøg til deres familie.

De havde engang haft en lille dreng, men han var død som spæd, og de fik ikke flere børn. De havde en karl til hjælp på gården. Han hed Hans Peter. Han var meget stille. Jeg mindes slet ikke, at jeg har hørt ham sige noget, men han hørte til der. De havde også en anden karl, men ikke helt konstant. Han rejste og kom tilbage. Han var jyde og hed Kresten med en rullen på r’et. Under 2. Verdenskrig kom han ind til far og fik hans pipeudkrads, der kunne bruges som tobakserstatning! Stuehuset var gammelt og med stråtag. Man gik op over haven og ind i bryggerset, når man skulle på besøg. Derfra kom man ind i stuen. I stuen var to alko-ver, som dog ikke blev brugt til at sove i. derimod blev de brugt til opbevaringssted for gamle ugeblade – meget spændende at gå på opdagelses i! Når vi var på besøg for at spille kort, fik vi kaffe – senere fik vi et glas hjemmebrygget øl. Jeg husker Ole engang

gik ned i kælderen for at tappe en kande øl, og på vejen derned råbte han: ”Uha, den var stor!” Det var en stor rotte, som havde taget flugten.

I skellet mellem Ole Jensens gård og fars gård lå et gult hus, hvor Kølgården oprindeligt havde ligget før udflytningen. Om dette hus stammede fra den tid, ved jeg ikke, men det er vel ikke umuligt. Nu var det beboet af Olaf Petersen og Anette. De havde to børn, nemlig Nanna og Erik. Olaf var tækkemand, og når han ikke tækkede, var han arbejdsmand på gårdene rundt omkring, men mest var han hos os. Han høstede altid hos os. Anette og Olaf lugede roer hos os, og jeg husker dem nærmest som hørende til på gården. Jeg legede meget med Erik. Han var nogle år yngre end jeg, men vi kom godt ud af det sammen. Hver sommer var der fugleskydning ved Virket sø, og ved fugleskydningen i 1934 skete der noget forfærdeligt. Om aftenen var der fest i forsamlingsbygningen i Falkerslev efter fugleskydningen, men hverken Olaf eller Anette var med. Det var der ikke noget usædvanligt ved. Far og mor var heller ikke med, men vi andre var til fest. Anette og Erik var gået en tur ned over vore marker, men kom ikke hjem igen – senere forstod man, at forældrene vist nok havde haft et skænderi, men vist ikke andet end, hvad der tit kunne ske. Arner og jeg kom hjem ved midnatstid, og far var vågen. Han fortalte, at Olaf havde været der og var meget bekymret over, at Anette og Erik ikke var kommet hjem, og far bad os om at gå ned til Olafs hus for at se, om der var noget unormalt. Der var helt roligt, og far mente så, at de nok var kommet hjem. Da der var gået et par timer, vågnede jeg ved at høre Olaf komme igen. Han græd forfærdeligt. Jeg kan høre det endnu – det var jo helt uhørt, at et voksent menneske kunne græde. ”Hun har druknet Erik”, græd han, men far sagde, at der var nok en anden forklaring på, at de ikke var kommet hjem igen. Om morgenen begyndte folk i byen at søge efter dem. Jeg skulle i skole, og vi var

alle tidligt oppe. Der var en sær uro i os alle. Vi var klar over, at der var noget, som var rivende galt. Jeg tror ikke klokken var mere end 7, da jeg kørte i skole. Som sædvanligt kørte jeg op til Jes Bonde for at hente ham, og jeg fortalte Familien Bonde, som sad ved morgenbordet, at Anette havde druknet både Erik og sig selv i Virket sø. Det var en konklusion, jeg havde lavet selv. Jes Aage var naturligvis ikke færdig til at tage med, men jeg ventede lidt, og så fulgtes vi til Falkerslev. Lærer Hansen så, at vi var meget tidligt i skole og spurgte naturligvis hvorfor. Jeg gav ham min konklusion, men måtte dog på forespørgsel fra lærer Hansen indrømme, at ingen havde fundet dem endnu. Vi blev sendt hjem igen. Skolen blev lukket for den dag. Da vi kom hjem igen, var Virket by i totalt oprør. Erik var blevet fundet – druknet i Virket sø; men Anette var endnu ikke fundet. Der gik dog ikke lang tid, før det skete. Det var sognefogeden, Peter Andersen, der fandt hende, krøbet sammen under en busk i krattet mellem Hulsø og Virket sø. ”Jeg kunne ikke klare ham”, sagde hun. Hun blev så arresteret og dømt til anbringelse på Oringe sindsygeanstalt, idet hun blev diagnosticeret sindssyg. Senere da jeg gik på Vordingborg Seminarium, var jeg i hvert fald én gang med til patientbal på Oringe, inviteret af min ven Axel Elmquist, hvis far var forvalter på hospitalet. Der så jeg Anette for sidste gang, men jeg talte dog ikke til hende, og hun kendte mig da heller næppe.

Olaf kom stadig hos os, mens han endnu boede i huset. Han spiste også hos os. det var vist nok en usagt aftale, at han skulle betale for det – i hvert fald husker jeg, at han, da han engang havde fået betaling for noget arbejde – jeg husker ikke beløbet, men vist noget med 118 kr. og 15 øre, at han tilbød mor de 18 kr. og 15 øre og spurte, om det var nok. Mor syntes vist, det var lidt i underkanten for fuld kost i 4-5 måneder, men hun sagde da, at det var i orden. Egentlig kunne man jo ikke forlange penge for sådan noget som kosten. Senere – omkr. 1940 – var mor død, og far var

i færd med at gifte sig igen, og det var så meningen, at de ville bygge hus, hvor Olafs hus lå. Det købte far så. Dette kønne hus

Olaf og Anettes hus

blev revet ned, og huset hvor Ester nu bor, blev bygget. Far blev gift med Helene Tønnesen – mon det ikke var i 1941 eller måske i 1940, og da

Herluf og Martha overtog Holtegård i 1942, flyttede far og Helene ned i huset. De fik ikke mange år sammen der, for allerede i 1945, kort før krigens afslutning døde Helene. Hun, der aldrig før havde haft en sygedag, fik kræft og klarede det kun ca. et år. Da far døde, havde han testamenteret huset til Ester og Arner, og de boede så sammen til Arner døde i 1995.

Jeg springer nu Holtegård over. Den fortæller jeg om senere. Jeg vil gå til Thesbjergs gård, som hedder Bukhøj efter de tidligere ejere. Peter Thesbjerg og Anna Thesbjerg kom til Virket i 1905, da de var blevet gift. Anna var falstring. Hendes forældre boede i Nr. Ørslev på en gård, der ligger ved landevejen til Nykøbing. Peter Thesbjerg kom fra Vestjylland. Han havde været kontrolassistent og lært Anna at kende, og det endte med bryllup. De fik tre børn, tre drenge: Niels, Oluf og Aksel. Niels husker jeg ikke så godt, for han udvandrede til Canada i 1927; men han kom dog hjem igen i 1930 på besøg, for da havde forældrene sølvbryllup.

De havde, mon ikke i samme anledning, købt bil – en ford A, og Anna sagde, at det var den kønneste i forretningen. Sølvbrylluppet var en stor fest, og jeg var med, både om aftenen, hvor der blev stillet æresport op, det var den samme som tidligere på året var blevet brugt hos Maren og Ole Jensen. Den var blevet parkeret hos os i mellemtiden. Jeg havde min daglige gang hos Anna Thesbjerg, jeg lærte endda deres bidske hund at kende, så jeg roligt kunne gå på besøg, det var der ikke mange, der kunne. Vi byttede blade med Thesbjergs. De fik Familiejournalen af os, og vi fik Hus og Hjem af dem. Den følgende uge fik de Hjemmet i bytte af familien Bonde.

Foruden de tre drenge havde Thesbjergs også en plejedatter. Hun var blevet adopteret af førstelærer Jensen i Falkerslev, men både fru Jensen og lærer Jensen døde – næsten samtidig – og så tog Thesbjergs sig af pigen, der hed Nelly. Hun var endnu ikke konfirmeret, men jeg husker hendes konfirmation, for der var jeg med. Aksel gav mig en smagsprøve på et glas vin, men det syntes jeg ikke om. Det har nok været ca. 1926. Far blev formynder for Nelly. Hun var nemlig blevet en velhavende pige, idet hun var enearving til hr. og fru Jensen. Omkring 1940/41 overtog Oluf gården i Virket. Anna og Peter Thesbjerg købte hus i Falkerslev, hvor de boede deres tid. Aksel havde købt en mindre gård i Falkerslev. Han havde motorcykel, og jeg kan huske, at han engang gav en søndagstur til mig rundt på Nordfalster. Det var alle tiders! Aksel døde desværre, mens han endnu var ret ung. Han var næppe meget over 40 år. Da Peter Thesbjerg også var død, det var efter, at de havde haft guldbryllup, rejste Anna til Canada for at besøge Niels og hans familie, men jeg tror, hun var ked af ikke at kunne tale med sine børnebørn der, de talte jo kun engelsk. På et tidspunkt havde Oluf og Fanny besøg af en af Niels' drenge. Han var soldat i Tyskland og på orlov her.

Nede ved gaden, over for købmandsforretningen lå et hus med gavlen mod gaden. Her boede Mikael Bilyk og Marie med deres børn. Jeg husker Adolf, Meta og Anny. Anny var på min alder og vi gik i skole sammen. Senere flyttede de til nabohuset, som ligger der endnu. Efter Mikael og Marie kom ejendomsmægler Lise og hans ven, som jeg ikke husker navnet på, og de boede der et par år. Derpå købte Peter Thesbjerg huset, men umiddelbart efter blev det et skrækkeligt tordenvejr en morgenstund, og et brag af et lyn og tordenskrald, som jeg husker så tydeligt, ramte huset. Det regnede samtidig så kraftigt at huset næsten ikke kunne brænde, men det meste brændte dog. Jeg husker, at Zoneredningskorpset mødte op med brandsprøjte, og man anvendte høkerens have som det sted, hvor det var nemmest at tage vand. Huset blev aldrig bygget op igen. Jeg husker, at jeg ikke kom i skole den dag.

Mikael og Marie havde altså købt nabohuset, efter stenhugger Hans Jørgen Kristensen. I huset var der nogle gamle paneler, og de var så fine, at de blev købt til frilandsmuseet i Maribo. Der kan de ses i dag i den gamle bondegård. Der var en stor have til huset, og det er der da endnu. Mikael var kommet fra Polen. Jeg tror ikke, han var kommet som roearbejder, men den sag kender jeg ikke. Det hed sig, at Mikael havde stået i lære som barber og frisør i Polen, og han havde i hvert fald håndslag for det. Efter arbejdstid var huset ofte fyldt med byens tjenestefolk. Midt på gulvet stod en stol med en kunde, og rundt om sad de ventende. En voksen måtte erlægge 50 øre, og børn kunne klare det med 25 øre. Der kom endnu et barn, en dreng, og hvis jeg husker rigtigt, kom han til at hedde Frits. men sikker er jeg nu ikke. Han kom efter sølvbrylluppet. Mikael og Marie blev godt til års begge to. De kom på hver sit plejehjem, dels i Horbelev og dels i Horreby. Efter at de var flyttet fra huset fandt børnene et par pakker stuk-

ket ind ved nogle taglægter på loftet, og de indeholdt hver en del tusinde kroner.

Nu kommer vi til den gård, der hedder Jeppesens Minde. Niels Jeppesen var den sidste af den gamle Jeppesenslægt. Han var gift med Ane, der var min farfars søster. Min far har fortalt meget om dem, i øvrigt er det store kastanietræ hos Hans og Pia hentet som en spiret kastanie nede i Niels Jeppesens stræde og plantet af far ca. 1890.

Jeppesminde

Niels Jeppesen døde først og fik en begravelse efter tidens skik og brug. Han blev båret af de andre bønder og tjenestekarle til Falkerslev Kirke. Forud blev følget beværtet, som det sig hør og bør i hjemmet. Da hestene skulle spændes for efter måltidet var der nogle, der havde svært ved at spænde hestene rigtigt for vognene. De prøvede blandt andet at sætte dem med hovederne ind mod vognen. Ane døde sidst, og far har fortalt, at præsten havde fået et meget smukt gammelt bornholmerur. Min far ordnede begravelsen, og det var skik at give præsten et beløb for hans prædiken. Far var vist lidt sur over det med uret, så præsten fik 10

kr., men så sagde han også ”Ja, ja, lad det gå for denne gang” – Det var far godt tilfreds med, idet han tænkte, at det formodentlig måtte betragtes som eneste gang. Efter Jeppesens blev gården overtaget af Rasmus Belling og Kirstine. Hun var fars kusine, og mon ikke de har fået gården testamenteret, men de havde ingen børn og ville vist gerne klare sig lidt lettere igennem tilværelsen, derfor solgte de gården til Valdemar og Anna Nielsen. De kom fra en ejendom i Horreby, som Rasmus og Kirstine overtog. Den faldt dog ikke i deres smag, og de flyttede derpå til Horbelev på en mindre ejendom, hvor de endte deres dage. Jeg var som barn med til deres sølvbryllup i begyndelsen af trediverne. Valdemar Nielsen og Anna er de mennesker, jeg husker fra min barndom. Min mor og Anna Nielsen byttede gær, når de bryggede øl, og Anna var meget dygtig til det fag. Det var ofte mig, der blev sendt hen til Anna Nielsen med en kande for at hente gær. Deres søn, Knud, har gården i dag, men han har bygget den op ude på vejen til Sibirien. Den gamle gård er nu bolig for Mor Aase og datteren samt Erik Madsen. De har Matas i Nykøbing.

Nu må vi ned på gaden igen. Der ligger Danmarks første rækkehus – eller lå, for nu bor Søren Andersen i dem alle tre. Som sagt var der tre. Det første – det vestligste blev beboet af Rasmus Rask og Sofie samt alle deres børn: Aksel tog til Amerika sammen med Niels Thesbjerg, Aage, der i mange år var karl på Rodesminde hos Aksel og Karla Brasen. Der var også tre piger: Astrid, Else og den yngste Anna, tror jeg! Rasmus Rask var skomager, og jeg har mange gange været henne hos ham med et par sko til forsåling. I midten af huset boede Peter Hansen. Han havde været gift, men boede nu alene, da hans kone var død. Hende har jeg ingen erindring om. Peter Hansen var vel en slags landsbyoriginal, ejegod, men må nok karakteriseres som noget retarderet. Ikke des mindre klarede han sig selv uden støtte, gik på ar-

bejde på gårdene og fik det arbejde, som andre ikke brød sig om. Han havde to sønner, som jeg aldrig har set. Senere var der andre beboere, bl. a. en broder til urmager Mortensen, der boede i det sidste hus mod vest i byen. Om ham senere. Så blev det købt af Anna Madsens Herman. Foruden beboelsen havde Herman bebygget haven med forskellige former for staldbygninger, der dog nok væsentligst blev beboet af rotter og mus. Endelig i den østligste ende af rækken boede Cecilie. Hun var oprindelig svensk roepige, men var blevet gift med en mand, jeg ikke ved fornavnet på, men Olsen var efternavnet. De fik mange børn. Hans var knyttet til Kristeligt Dagblad som annoncemand. Karl var sømand, og det var meget spændende, når han kom hjem fra de store have. Han havde sejlet under hele den første verdenskrig og havde engang set en mine skvulpe lige forbi skibet, han var på. Den ældste søn hed vist Helmer. Han var også sømand og blev i en storm i Stillehavet skyllet over bord fra dækket af det skib, hvor han havde hyre. Cecilies mand var druknet i Virket sø. Han blev bragt hjem og lagt på en stige i udhuset. Gysende har jeg hørt Cecilie fortælle, at hun troede, at han var blevet levende igen, fordi hun hørte en rallen fra udhuset om natten! Vi kendte Cecilie særdeles godt. Hun hjalp til på gårdene, men mest hjalp hun min mor, bl.a. med at passe os. Jeg tror nok, at vi opfattede hende som familie. Til sidst flyttede hun til sin datter, Frida, der boede i Tåderup.

Efter rækkehusene kom smedien og i huset ved siden af boede Anton Smed og Frederik Bæk, men dem kan jeg kun huske meget svagt eller af omtale. Frederik Bæk handlede med fisk, og Anton var altså smed. Da han holdt op solgte han smedien til Ejner Hansen også kaldet "den lille smed". Han kom til Virket omkring 1930. Senere, efter et par år blev han gift med Peter Lises datter, Sofie. Jeg var nede i smedien hver dag efter skoletid, og jeg fik somme tider lov til at hjælpe til med arbejdet. Jeg husker,

at jeg har hjulpet med at lægge jernringe om vognhjul, men ellers var det nok mest arbejdet med at trække blæsebælgen. Ejner Smed var en meget dygtig håndværker. Ud over at klare grovsmedearbejdet klarede han også alt m.h.t. landbrugsmaskiner. Også biler kunne han reparere. Engang i trediverne købte han selv en bil, en gammel Ford, som han byggede om til en båndsav, der kunne køre selv. Før han fik lavet båndsaven stod den på chassis, men den kunne godt køre, og jeg fik engang lov til at køre en tur hen ad gangen og tilbage igen. Senere købte han en bil til privat brug, det var også en Ford med kaleche. Formentlig årgang 1923/22. Umiddelbart efter anden verdenskrig arvede de Peter Lise, solgte smedien og købte et værksted på Fyn. Der kom en smed igen, men kun kort tid. Jeg var for længst flyttet hjemmefra, og jeg har ikke kendt ham. Knud Nielsen købte smedien, vel mest til en slags maskinhus.

Så kommer vi op til Hans Bondes hus, hvortil der var adgang mellem smedien og beboelsen. Jeg ved der boede forskellige familier, men jeg husker ingen af dem. Ved siden af lå Hans Bondes gård, "Hovgård". Hans Bonde og Kristine havde mange børn: Hans, Karl, Else, Jes Aage, Asta, Erna og Oluf. Hans overtog gården efter sin far og mor, Karl blev mekaniker i Stubbekøbing og senere i Næstved, hvor han vist også havde bilhandel, Else kom til Lolland-Falsters Folketidende,

Hans Bonde med byhornet

hvor hun endte i en stor stilling, mon ikke som noget med bladets økonomi, Jes Aage, som jeg hver skoledag fulgtes med, blev uddannet i Maglebrænde Brugsforening og endte som uddeler i en by på Vestsjælland, Drøsselbjerg, Asta blev gift med Hillike i Horreby, Erna blev gift til en gård på Broager Land i Sønderjylland og Oluf blev landmand, men jeg ved ikke hvor.

Den næste gård er den sidste i rækken. Oprindeligt var der vist en familie Belling, der havde den, men i halvfemserne blev den købt af Antonia og Peter Hansen, der indtil da havde haft en gård i Maglebrænde. De var begge fra Langeland, men der var ingen ledige ejendomme på den overbefolkede ø. Jeg skriver lidt mere om dem, da det er mine bedsteforældre. Min morfar var soldat før 1864, men da krigen stod for, sagde min oldefar til ham, at han ville købe en stiller for ham. Det hed det, og det kunne man gøre dengang. Min oldefar sagde også, at når han havde købt en stiller, kunne min morfar ikke få gård, når han kom hjem. Han gik derfor i krigen i 64 og var med at besætte Dannevirke, hvorfra "han stod og skød ud i natten". Hans kompagni blev trukket tilbage før det store tilbageslag, og der skete ham ikke mere i det felttog, da de blev trukket tilbage til Fyn. Da han kom hjem, skulle han jo have en gård, og min oldefar stak i træskostøvlerne og sejlede til Lolland for at finde en gård. Han fandt en i Maglebrænde, og atter hjemme på Langeland sagde han til min morfar "Så kan i godt gifte jer!". Det gjorde de og tog derpå til Maglebrænde, hvor de fik 8 børn. Mine onkler og tanter var: Jens, Martine, Aksel, Sofie, Frantsine, Kristine (min mor), Frants og Johannes. Jeg husker ingen af mine forforældre, men efter dem overtog Frants gården, men han døde allerede i 1924, 40 år gammel.

Når vi går ned til gaden igen, kommer vi forbi gadekæret – det hed dengang Hans Bondes gadestøvle. En gang om året var der sprøjteøvelse. Det var en stor dag for os drenge. Zonerednings-

korpsset mødte op med brandsprøjte – det var en Ford T, og når man satte en donkraft under et baghjul, kunne man pumpe vand med et remtræk til pumpen. Direktøren for Zonen, og stifteren af selskabet hed Reinholdt Hansen. Vi kaldte ham kun Reinholdt, og han var altid med og ledede brandøvelsen. Han kom altid i sin private bil, der dog var en del af udrykningskøretøjerne. – Det var en Roe – og den var genstand for vores allesammens beundring. Den var forsynet med en speciel vandpumpe, der kunne pumpe vand, uden at baghjulet blev klodset op. Det var en amerikansk bil med 8 cylindre, og formentlig noget af det flotteste, man kunne få fat på i de tider.

Bygaden i Virket

Ved gadekæret lå et hus, der var muret i gule sten og med tegltag. Der boede Niels Berg og hans kone Valborg. De havde tre børn. Ester, der var ældst, dernæst Erik, som var på min alder. Jes Aage, Erik og jeg fulgtes som regel til skole. Den sidste i flokken

var Astrid. Hun var yngre end Erik, men jeg husker ikke hvor meget.

Nabohuset til Niels Berg lå, hvor Herluf Andersen nu har maskinhus. Det var et gammelt hus med stråtag. Der var to boliger, altså en slags rækkehus. Først var der Jens Peter Mikkelsen med familie. Hans kone hed Klare, og så kommer børnene: Alfred, Inger, Edith og Dagmar. Klare malkede hos os. Jeg husker hende som en sød kone, men familien blev opfattet som meget fattige, og jeg har en erindring, som jeg gerne ville undvære. Jens Peter Mikkelsen var på arbejde hos os. Jeg husker ikke, hvad de skulle lave, men de arbejdede hårdt. På et tidspunkt bad Jens Peter mig at løbe til købmanden for at købe en æske snus til ham. Det sagde jeg lille lort, at jeg godt ville, men jeg skulle have bolcher for det. Nå, ja, det kunne jeg så godt få. Jeg købte så snus til Jens Peter, og bad om bolcher for resten af pengene. Jeg vil tro at en æske snus kostede 10 øre, og jeg havde fået en 50-øre med. D.v.s. at jeg købte bolcher for 40 øre! Det var flere penge, end man skulle tro, og Jens Peter lod mig forstå, at han havde regnet med, at jeg havde købt for højst en 5-øre. Jeg vidste, han havde været i god tro, og jeg skammede mig. Bare han nu ikke sagde det til min far, for så blev det vist ikke så godt for mig. Jeg burde have været klogere! Det blev dog holdt som en hemmelighed, men jeg har aldrig glemt det. Jeg husker det, som var det i går. Jeg ved ikke meget om, hvordan det er gået børnene. Kun ved jeg, at Edith kom til København og blev gangpige på et hotel. Her blev hun myrdet, og mordet er aldrig blevet opklaret.

I den anden ende af huset boede et gammelt ægtepar. Peter og Ane Andersen. De var begge over 80 år, og Helene Strange, forfatteren, interviewede Peter til en af sine bøger om "Den ældste generation". Deraf fremgår det, at han havde arbejdet på Skørringe i mange år. Man sagde, at da han var soldat – i København – gik han dertil – og da han blev hjemsendt sparede han de 1 kr. og

50 øre hjemsendelsespenge og gik også hjem. Ane havde naturligvis ikke været så langt væk, men havde dog i sin ungdom været til marked i Nykøbing. Peter gik under navnet "Støveren", fordi det støvede, når han slæbte træskostøvlerne efter sig.

Det sidste hus syd for gaden var sognefogedens hus. Det var et rødt murstenshus og er oprindeligt bygget af sognefogedens mor, som jeg ikke husker. Det blev opfattet som lidt mærkeligt, idet det ikke havde vinduer ud imod gaden, men derimod vinduer med udsigt over markerne. I min tidligste barndom var huset ikke beboet, men i en kort periode omkring 1930 boede familien Aksel Brasen der. Hans kone hed Karla, og deres to piger var Ruth og Gitte. De havde forpagtet Kølgården i en kortere periode, men da det ikke gik, flyttede de op til sognefogdens hus, for derefter at blive bestyrere på Rodesminde, Rodemark. Derefter forpagtere i 7 år, hvorefter de købte gården af min far og Gerhard Bertelsen, min fætter. Efter at Ejvind Andersen havde overtaget gården flyttede sognefogeden ned i huset og boede der til sin død. Jeg tror nok, at det i en kortere periode var beboet af Emmy Hansen, der havde været gift med Chr. Hansen, høkeren, som havde købmandsforretningen.

Så er vi kommet til nordsiden af gaden, og vi må begynde med sognefogedens gård. Sognefogeden var Peter Andersen, der som skrevet står havde "guldsnor om hat". Jeg husker ham som en alvorlig mand, som man ikke kom nær ind på livet af. Hans kone hed Anna, og som det var skik dengang havde de mange børn: Christian var den ældste og blev gammel. Han døde i 96 over 90 år gammel. Han var ungarl hele sit liv. Albert var den næste, og ham har jeg aldrig kendt. Henry købte gård i Bruntofte. Ejvind overtog gården i Virket og havde den i mange år, hvorefter hans yngste søn Herluf, overtog den. Det var drengene. Der var to piger. Johanne var den ældste af pigerne, og hun var da noget særligt. For det første var hun elev på Askov Højskole i begyndelsen

af tredive, og derefter tog hun studentereksamen for at læse videre på universitetet i København. Hun studerede teologi og tog sin embedseksamen – og ikke nok med det – hun ønskede at blive præst, og hun blev, som den ene af de to første kvindelige præster, ordineret af biskoppen for Fyns stift, som var ene om at ville ordinere kvinder. Mon ikke det var i 1947. Den yngste af børnene var Anna. Hun hed altså det samme som sin mor. Anna blev gift med en gårdejer i Listrup.

Den næste gård vi kommer til er Carl Rasmussens gård. Det var oprindelig familien Sylte, der sad på denne gård, og Carl Rasmussens far hed da også Niels Sylte og hans kone hed Stine. De var begge gamle mennesker, som jeg svagt husker. Jeg ved, at min farmor og Stine Sylte var gode veninder. Jeg har en speciel erindring om Carl Rasmussen. Han havde en ko eller en kvie, der var sprunget ud i en mergelgrav, hvorfra den ikke af sig selv kunne komme op. Der var sendt bud efter Zoneredningskorpset, og en hel masse børn skulle ud og se på, hvordan den blev trukket op. Jeg kom sammen med nogle andre, i hvert fald Herluf, til at køre med i Carl Rasmussens bil, der var noget finere end den anden bil i byen, det var fars gamle Ford fra 1924. Carl Rasmussens bil var en Essex formentlig årgang 1926 eller 27. Jeg husker mest køreturen ud i marken, men ikke hvordan det gik med kvien.

Det hvide hus, som Niels Sylte og Stine byggede ligger på den plads, hvor Voldstedgård oprindelig lå. Om den senere.

Så kommer vi til ”Skovfogedens hus”. Det er det oprindelige hus, som Ester og Helge Hansen efterhånden byggede om, så det ligger som et nyt hus i dag. Før gårdene blev flyttet ud, lå Bertelsens gård her. Jeg har en ide om, at det oprindelige hus, altså Skovfogedens, var stuehuset til Bertelsens gård. Peter Andersen og Ane var ældre mennesker i min barndom, og han havde været skovfoged i Virket Holt. Der lå en gang et hus ved indgangen til skoven.

men det blev sammen med den jord foran skoven solgt, og det var min far, der købte det. Ane og Peter Andersen var Ester Hansens bedsteforældre. Jeg husker dem som meget venlige mennesker med en meget velholdt have med blomster foran huset. Før dem havde der vist nok boet en slagter. Da Ester og Helge blev gift, boede de i samme hus som "Skovfogeden". Det har Helge fortalt om. Helge holdt Socialdemokraten som avis, men det kunne Peter Andersen nu ikke lide. Han var radikal og holdt derfor Lolland-Falsters Venstreblad! Helge og Ester passede den kæmpestore have, hvor de bl.a. dyrkede jordbær. Det har jeg været med til at nyde godt af i mange, mange år. Ester og Helge blev vore naboer, da vi i 1961 købte Alfred Hansens hus, og det var et perfekt naboskab, som vi har nydt meget godt af.

Som sagt købte vi Alfred Hansens hus i 61 – jeg har nu altid kaldt det Rasmus Nielsens hus, for det var ham, der boede der i min barndom. I sin yngre tid arbejdede han på Tåderup Teglværk. Han gik tidligt om morgenen gennem Hannenov Skov, derefter arbejdede han hårdt i lergraven for så efter fyraften ved 6-tiden at gå hjem igen. Når det hen på foråret var lyst om aftenen gravede han hele haven, hvad han for øvrigt også havde gjort om efteråret. Hans kone husker jeg ikke, men jeg har fået fortalt, at hun var barnefødt i huset, og ved deres giftermål flyttede de ind i huset til forældrene. Der kom med tiden otte børn, så der var fyldt godt op i huset. 4 voksne og 8 børn. Efter Rasmus Nielsens død kom rebslageren med sin familie. Der var 2 drenge lidt yngre end jeg, men dog ikke så små, at man ikke kunne lege med dem. Rebslageren fik bindegarn fra gårdene, som han så bearbejdede til reb. Senere købte Alfred Hansen huset. Han samlede æg og havde heste til sin vogn. Alfred havde en del børn, som jeg kendte godt, fordi jeg gik i skole med dem. Da Alfred Hansen døde i 1961, købte vi huset.

Vores nabo blev Anna Madsen, der havde boet i Virket i mange år. Hun og hendes mand havde købt huset i 1916. De havde allerede da 6-7 børn. Herman, Teodor og Hjalmar kan jeg bedst huske, men de var jo noget ældre end jeg. Anna Madsens mand døde omkring 1920 under den spanske syge, og så var hun alene med alle sine børn, og hun opretholdt livet og tilværelsen for sig og børnene ved at gå på arbejde på gårdene så meget som muligt. Fast arbejde havde hun på Lindegård, der på det tidspunkt var ejet af min fars morbror, Laurits Willumsen. Anna malkede besætningen tidligt om morgenen og igen om aftenen. Hendes børn gik med ugeblade på skift og var på anden måde engagerede med forskelligt arbejde. Da Anna Madsen blev meget gammel, faldt hun ude i haven og kunne ikke rejse sig igen. Hun var da fyldt 90 år, og hun kom på plejehjem i Horreby. Huset skulle så sælges, og da vi boede så nær, var det ret naturligt, at vi købte det. Det var interessant, at et lån i huset fra 1916 stadig figurerede. Skønt det var udbetalt, var det aldrig blevet slettet.

Oprindelig var det blevet bygget af en skomager, og han havde købt grunden af min oldefar, der boede på gården ved siden af – den nuværende Lindegård, som min oldefar, Hans Jørgen Willumsen, flyttede ud fra byen i 1860. Jeg har hørt så meget om ham i tidens løb. Han lærte min far at spille kort – sjavs – det var godt – for man skulle efter hvert spil tælle point sammen, så det indeholdt også lidt pædagogik. I min barndom var gården ejet af Aksel Jørgensen. Han var barnebarn af H.J.W., og var søn af min farmors søster Signe, som var gift med Christian Jørgensen. Han var murer, og de havde i mange år boet i København, men flyttede nu tilbage til Virket. Da Aksel Jørgensen døde solgte hans enke gården til Knud Hare på Toftegård i Falkerslev, min nevø. Om min oldefar Hans Jørgen Larsen Willumsen kan jeg fortælle, at han var på højskole i Rødding i Sønderjylland i 1845, vist nok på det første hold.

Nu følger vi gaden og kommer efterhånden til en række huse. Det første er købmandsforretningen. Den sidste købmand er min broder, Volmer, som stadig bor der. Han købte forretningen af købmand Madsen, der kunne spille på tuba.

Virket købmandsforretning

Købmand Madsen fortsatte forretningen efter Emmy Hansen og Chr. Hansen, som jeg kun kendte under navnet Høkeren (høkring). Han var lige så sur, som Emmy var sød og venlig. Hun var kommet til Virket som ung pige, fordi hun havde fået barn uden for ægteskab. Hun var fra København, og der kom besøg til hende derfra hver sommer. Jeg husker bedst Ingeborg, men hvordan familieskabet var ved jeg ikke. Blot ved jeg, at hun kom på besøg hos os hvert år. Hun, Emmy og min mor kom så godt ud af det med hinanden. Da Høkeren var død, kom Emmys datter også på besøg. Hun var en fin dame, der ejede Wandals Hotel i Svendborg. Hun havde tidligere været gift med direktøren for Hotel d'Angleterre i København. Hun kom kørende i en utrolig

flot bil - en Reo, og senere flyttede Emmy over til hende i Svendborg.

Det næste hus var beboet af Peter Andersen og Frederikke. Det var ældre mennesker, og jeg husker ingen af deres børn. Frederikke malkede hos os, og hun var sød og venlig. Alt var godt, indtil det blev nytårs aften. Karlene i byen vidste, at de kunne drille Peter på denne aften, og det gjorde de. Da de døde, blev huset overtaget af Morten, som jeg ikke husker efternavnet på, men nytårs aften gentog samme forestilling sig, og Morten hentedede altid Sognefogeden, der så måtte tale alvorsord til karlene. Morten var gift, men havde samtidig en "husbestyrerinde" som jeg heller ikke ved hvad hed, for hun gik under navnet Siløjma (Sulejma), hvilket hun fik af Christian Johansen – om familien Chr. J. senere. Efter Morten og "Siløjma" blev huset revet ned. Der var set med nutidens øjne synd, det var nemlig et kønt gammelt hus, som kunne være sat i smuk stand, men det var ikke indengang. Grunden blev købt af Valdemar Petersen. D.v.s. Valdemar Smed. Han arbejdede hos sin svoger i Gunslev. Efter krigen kom han ulykkeligt af dage. Det fortæller jeg om, når jeg når til nr. 26. Senere byggede Johs. Hansen, min fætter, et grimt hus på grunden.

Det næste hus blev bygget i trediverne af en mand, der hed Davidsen. Først blev det oprindelige hus, der næsten lå ude på gaden, revet ned. Jeg husker det svagt. Det blev beboet af Edvard og Amalie. Jeg husker deres navne, men ellers ingen ting om dem. Der kom efterhånden mange forskellige til at bo der.

Det følgende hus blev jeg bedre kendt med. Her boede Christian Johansen med sin ganske store familie. Christians kone hed Hansigne, og børnene var fra den ældste, Karen, dernæst Agnes, Karl, som jeg legede med hver dag, så kom Gudrun, der var jævnaldrende med mig, så var det Jens, Hans og Børge. Som sagt legede jeg meget med Karl, selvom han var et par år ældre end

jeg. Da Karl blev konfirmeret, begyndte jeg at lege med Jens, og det gjorde jeg, indtil jeg blev konfirmeret. Efter Verdenskrig II rejste Børge til Canada og på hans anbefaling kom først Karl, der var blevet gift, og senere Jens også derover. Børge døde ret tidligt i det fremmede, men Karl og hans kone, Marie, kom hjem efter mange år, og Karl var ikke rask. Han døde for et par år siden. Jens er stadig i Canada og var hjemme i år (1997) på besøg hos sin bror Hans i Stubbekøbing. Jeg var glad for at hilse på ham.

Det næste hus er bygget sammen med Christian Johansens, og her boede Ole Petersen, d.v.s. Ole Tækkemand, og hos ham boede hans søn Valdemar med tilnavnet "Smed". Han var gift med Anna, og de havde nogle børn. Gurli, Margot, Frede, Ole og Kaj. Frede legede jeg med ligesom med Karl og Jens. Valdemar var som nævnt smed og arbejdede i Gunslev hos sin svoger. De kom begge ulykkeligt af dage, vistnok ca. 1948. De var ved at reparere noget i en brønd, da der udvikledes giftig luftgas. Den ene forsøgte at redde den anden, men begge omkom. Ole "Tækkemand" levede vistnok stadig på det tidspunkt. Han blev mere end 90 år. Anna boede videre i huset i mange år.

Nu kommer den næste gård. Det var Peter Lise, der havde den. Jeg husker ham kun som en gammel mand – og en meget stille mand. Hans kone var død. før jeg kunne huske, men han havde to døtre – mærkeligt kan jeg ikke huske, hvad de hed, men en var gift med "Den lille smed" Ejner Hansen, og den anden var gift med Johannes Jensen, kaldet Lise. De havde to døtre, som jeg heller ikke kan huske navne på. Da Peter Lise døde, blev gården solgt. Halvdelen købe min fætter Johannes, og den anden halvdel blev købt af godsejer Dinesen på Skørringe, der så kunne lukke af for adgangen til Hul sø.

Der spilles klink i Peter Lises stræde

Til venstre for Lises stræde lå to huse, der var sammenbyggede. I det første boede Rasmine Olsen, der var en gammel kone, og da hun døde blev huset overtaget af hendes nevø Alfred Spuhr, der var gift med Sigrid. De havde to børn, Aase og Rita. I den anden ende af samme hus boede Peter Smed og hans kone Marie. Smedien lå på modsatte side af gaden, nede i vores have. Der var også Peter Smeds garage. Han var nemlig vognmand, d.v.s. han kørte taxakørsel, når folk havde brug for en biltur. Bilen var en Ford T. Først var det en af dem med kaleche, senere blev det en mere moderne model 1923. Marie var en meget venlig og rar kone. Hun hjalp min mor ved at strikke strømper til os alle sammen. De havde en gang haft en søn, der døde af tuberkulose, men ham kan jeg slet ikke huske, men Marie fortalte mig, at han kunne spille på trompet, og en gang da det sidste læs korn blev kørt ind – det var der altid en vis højtid over – da var han med på læsset og spillede på sin trompet. Det var et af de gode minder, hun havde om ham. Marie døde før Peter, og da han havde svært ved at klare sig, flyttede kommunen ham op i fattighuset i Falkerslev. Det døde han af. Det gik ham så hårdt på, at han ikke overlevede!

Så kommer gadekæret, eller som det hedder "Gaestøvling". Den næste gårds have gik ned til "Gaestøvling". Det var min morbror, Jens Hansen og min tante Marie, der boede her. Jens Hansen var glad for børn, og jeg husker ham, som en der lavede sjov med os. Jeg husker endnu, at han engang lod mig forsøge at ryge på sin lange pibe. Det var en erfaring, men jeg syntes ikke, det smagte godt. Marie Hansen var en meget speciel kvinde for sin tid. Hun kunne fortælle grufulde historier fra sin ungdomstid, hvor vi børn sad rundt om og gispede af spænding. Hun lavede altid sange til festlige lejligheder – til konfirmationer, sølvbryllupper eller til fugleskydning. Til sådan en skrev hun Virketsøens pris. Min morbror døde i 1934, og Marie Hansen overdrog gården til sin søn, min fætter Johannes, der kort forinden var blevet gift med Ellen Skytte fra Truelstrup. Stuehuset var gammelt, men meget charmerende. Det blev revet ned og fornyet i 1940. Jens Hansen købte bil i 1929. Det var absolut sidste skrig. En Chevrolet med fire døre. Det var en stor oplevelse at komme ud at køre i den. Den løb let sine 70 km i timen, og jeg har ladet mig fortælle, at Johannes engang kørte 90. Hvad husker jeg ellers? Jo, jeg husker deres sølvbryllup i 1927. En sang begyndte således: I 1902, var der fest på denne lo. Så husker jeg også, at lærer Hjelme fandt sin kone ved denne lejlighed.

Ved siden af gården lå et dobbelt hus. I det første boede Rasmus Træskomager, hvis efternavn egentlig var Rasmussen. Hans kone hed Ane, og hun var en lille tyk kone. De havde nogle børn, men jeg ved ikke hvor mange. Rasmus og Ane havde et barnebarn, en dreng hos sig. Han og min broder Herluf var jævnaldrende og legede meget sammen. Han blev anset for at være "øvtie". Det betød, at han med et finere ord var uartig. Det er nok rigtigt, men han havde et godt omløb i hovedet. Som voksen blev han vognmand på Lolland, hvor han havde en stor forretning. Rasmus Træskomager lavede altså træsko. men var desuden Sogneråds-

formand, hvad der dengang betød, at han havde alt med kommunen at gøre. Han var kommunekasserer og havde et stort penge-
skab stående i den ”fine” stue. Han var vist også socialchef og
teknisk formand. Han solgte vejgræs hvert år. Det var almindelig-
ligt, at husmændene havde en ged, som de så i sommertiden kun-
ne sætte på græs ved vejgrøften. Andre opgaver var at sørge for
sten til skærver. Han betalte også lærerne løn.

I den anden ende af huset, der havde udgang til Søvejen boede
Chr. Andersen og Ane. Chr. Andersen var socialdemokrat og
medlem af sognerådet. Jeg husker, at han altid var at finde i sin
have om aftenen. Ane, hans kone kom og hjalp min mor meget
med arbejdet i huset, og da mor døde hjalp hun også Ester, min
søster, en del.

Det gule hus midt i ”Jens Hansens Stræde” var beboet af endnu
en Jens Hansen. Han havde haft en mindre ejendom nede ved
Hannenov Skov. Han gik under navnet Partikulieren, og han sad
vist helt godt i det. Hans kone hed Hanne, og hun blev meget
gammel – over 90 – jeg mener ikke, jeg nogen sinde har set hen-
de gå. Al gang foregik i let løb! Hun havde fødselsdag samme
dag som min mor, d.v.s. d. 26. Oktober. De havde en aftale om,
at én holdt fødselsdag om eftermiddagen og den anden om aften-
en.

I Strædet, nede ved gaden var bypumpen, d.v.s. en vandpumpe,
der kunne bruges af beboerne. I huset ved siden af boede L. P.
Spur og Sofie. Han var landsbysnedkeren og reparerede ting for
folk. Hvor dygtig han var, ved jeg ikke; men han var vist ikke
nogen verdensmester. Hans endeligt i Virket var sørgeligt. Han
havde en sygelig trang til små piger, og han blev afsløret af Chr.
Johansen, da han havde lokket en pige ned til søen. Han var ble-
vet iagttaget og blev arresteret. Han havde fået cykelklemmerne
på og skulle til høstfest i Stubbekøbing, da politiet kom og arre-

sterede ham. Han blev dømt til forvaring på ubestemt tid, og han kom aldrig til Virket igen.

Det sidste hus i Virket var urmagerens hus, Urmager Mortensen og hans kone Rigmor var missionske, og der blev holdt missionsmøder i deres hjem. De havde to drenge, der begge var lidt ældre end jeg. Den yngste hed Bent og den ældste hed Erik.

Jeg vil fortælle lidt mere udførligt om Holtegård, mit barndoms-hjem. Min historie begynder i 1922, da jeg blev født, men så langt tilbage husker jeg dog ikke, men jeg blev altså født som nummer 5 i flokken. I rækkefølge blev det: Arner (1911), Volmer (1912), Ester og Herluf (1917) og jeg selv (1922). Mine erindringer går vist tilbage til midt i tyverne, hvor jeg husker en lidt tyk mand, der var på besøg. Han tog mig under armene og løftede mig højt op over sit hoved. Jeg tror, det var daværende skolelærer Jensen i Falkerslev. Det må være min første erindring. Senere – 1927 – var jeg indlagt på Nykøbing Sygehus for at blive opereret for brok.

Samme år brændte Karl Kristensens gård, senere Olaf Bruns gård, Hjørnegård. Hjemme var vi i færd med at lægge vand ind og jeg husker, at jeg sammen med mor gik derned for at se på ildebranden. Det var jo samtidig mors barndomshjem. Mine morforældre havde købt gården i 1890erne, og Karl Kristensen havde købt den efter min morbror Frants død i 1924. Gården var næsten nedbrændt, da vi kom derned.

Mange af gårdene i Virket var gamle slægtsgårde. Byen var oprindelig Krongods og bønderne fik mulighed for at købe gårdene til selveje ved en auktion på Nykøbing Slot i 1767. Da min far blev 75 år fik vi opstillet en slægtstavle ved hjælp af "Slægtsgårdsarkivet". Den viser, at samme slægt har haft gården – først som fæstere og efter 1767 som ejere – fra 1610. Det nærmer sig 400 år. Nuværende ejer Hans Hare er således 13. kendte ejer i rækkefølge. Harenavnet findes første gang i rytterdistrikternes regnskaber, idet det noteres i 1722: "Jørgen Olsen fæster gammel udlevet mand Niels Hansen Hares gård nr. 12". Jørgen Olsen var blevet gift med Niels Hares datter, men fik derpå tillagt navnet Hare.

Nu er det spændende om en af Pias og Hans's drenge bliver nr. 14 i rækkefølgen.

Indtil ca. 1840 blev byens jord drevet i fællesskab, men så blev jordene delt op. Det betød, at nogle måtte flytte uden for byen. I Første omgang drejede det sig om 5 gårde. I rækkefølge: Kølgården, hvor der nu er golfbane. De sidste ejere var søstrene Køll. Det er fortalt, at da de afstod gården, blev deres heste aflivet og begravet på marken.

Så kommer Tønnesens gård, der kom ud på marken i Sibirien. Jeg kan netop huske Peter Tønnesen, men bedst husker jeg Osvald Tønnesen. Han var ugift, og hans søster Helene passede huset. Hun blev efter min mors død gift med min far.

Voldstedgård ligger ved Virket sø, og det var Edmund og Karen Jensen, der havde købt den omkring århundredskiftet. Gården brændte i et skrækkeligt tordenvejr i 1929. Navnet kommer af den vold, der har omkranset det gamle voldsted eller "virke" som endte med Trygge Slot. Det kender man ikke noget til – og dog – på marken bag gårde, til højre for vejen til Kølgården, skal der have været nogle murrester, da Edmund Jensen kom til gården, men da han var en driftig landmand, skyndte han sig med at få diss rester fjernet. Der var næppe nogen, der tænkte på noget med fredning.

Skovbrynet er navnet på Bertelsens gård. Min faster Anna blev gift med Peter Bertelsen, som døde i 1926. Min fætter Gerhard overtog derpå gården, som han havde i mange år.

Så må vi til Sibirien igen. Til Stranges gård. I min barndom husker jeg Laurits Strange som ejer. Han var en meget munter og flink mand, der endte som sognefoged – han blev den sidste. Hans søn, Knud, gik jeg i skole sammen med, og vi sad ved siden af hinanden, og havde meget sjov sammen.

Lindegård, har jeg omtalt tidligere. Min oldefar, Hans Jørgen Willumsen, flyttede gården ud på marken frivilligt.

Der var oprindeligt 16 gårde i Virket. Der blev i forbindelse med 100-års jubilæet for frikøbet 1766 lavet en remse med navnene på bønderne i Virket:

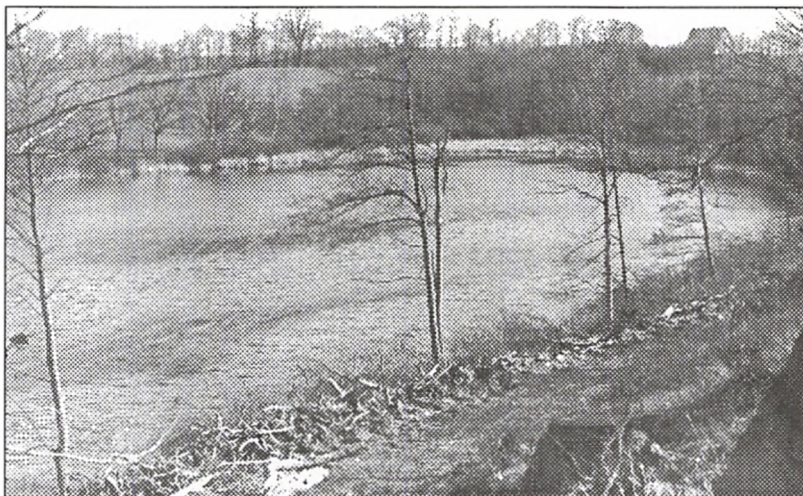
HARE – BUK – HARE – KØLL – HARE – SYLTE

SKRÆDDER – TRUKKE – TØNSE – HUGGE

STRANGE – JEPPE – LISE – WILLW – BELLE – BERT

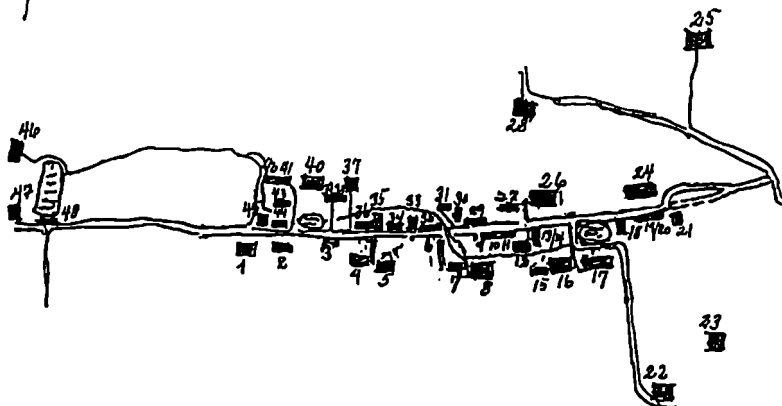
150-året for frikøbet blev der lavet en ny remse, forfattet af Peter Thesbjerg på Bukhøj:

Laurits Willumsen så ene i livet vandrer,
Peter Lise pløjer de høje banker,
Jens Hansen kom så let til sin gård,
Edmund Jensen ligner lidt en major.
Ole Jensen bliver ret sjældent først,
Peter Hare driver jagten med liv og lyst.
Peter Thesbjerg er noget jysk i sin snak,
Rasmus Belling ryger en gpd pipe tobak.
Hans Bonde skal nok holde trit,
Frants Hansen er ungkarl, og det er skidt.
Peter Bertelsen vil gerne spille nolo
Og smiler, når han vinder en solo.
Peter Andersen går med guldsnor om hat,
Karl Rasmussen betaler den store skat.
Peter Skytte er en omgængelig mand,
Hans Jørgen Strange sidder i enkestand.

Virket sø

Virket 1930

1. Maren og Ole Jensen (Lundshøj) 2. Annette og Olaf Petersen
3. Smedie (Peter Petersen) 4. Kristine og Peter Hare (Holtegård)
5. Anna og Peter Thesbjerg (Bukhøj) 6. Thesbjergs hus
7. Hans Jørgen Christensen/ M. Bilyk 8. Anna og Valdemar Nielsen (Jeppesens minde)
9. Rasmus Rask (Skomager) 10. Peter Hansen 11. Cecilie Olsen
12. Smedie 13. Frederik Bæk 14. Anton Smød 15. Hans Bondes hus
16. Kristine og Hans Bonde (Hovgård) 17. Karl Kristensen (. Hjørnegård)
18. Niels Berg 19. Klara og Jens Peter Mikkelsen 20. Ane og Peder Andersen
21. Sognefogedens hus 22. Laurids Stranges gård 23. Osvald Tønnesens gård
24. Peter Andersen (Sognefogeden) 25. Valborg og Gerhard Bertelsen (Skovbrynet)
26. Karl Rasmussens gård 27. Stine og Niels Sylte 28. Inger og Aksel Jørgensen (Lindegård) 29. Skovfogedens hus 30 Rasmus Nielsens hus
31. Anna Madsens hus 32. Enmy og Chr. Hansen (Høkeren)
33. Frederikke og Peder Andersen 34. Edvard og Amalie 35. Hansigne og Chr. Johansen
36. Anna og Valdemar Petersen / Ole Takkemand
37. Peder Lises gård 38. Rasmine Olsens hus 39. Marie og Peter Petersen
40. Marie og Jens Hansen (Sjælsbakke) 41. Anna og Rasmus Rasmussen
42. Anna og Chr. Andersen 43. Hanne og Jens Hansen 44. Signe og L. P. Spuhr
45. Urmager Mortensen 46 Kølgården 47. Edmund Jensen (Voldstedgård) 48. Søhuset (Edmund Jensen)

Virketsøens pris

Skrevet af Marie Hansen Til en fugleskydning ved Virket so ca. 1934

Mel: Dannevang med grønne bred..

Virket sø! Din skønhed stor
Kalder os hvert år tilsammen
Her at nyde år for år
Alt i fryd og gammen
nogle timer ved din bred
under bogens skygge
og i stille søndagsfred
nyde hjemstavns hygge.

Virket so, vi har dig kær,
Som du ligger sødt omgivet
af de høje bøgetræer,
blomsterkrans ved sivet.
Vi vil synge til din pris
og fremkalde minder kære
og så rigtig på børnevis
juble til din ære

Virket sø! Vi har dig kær,
vi, som her er født og båret,
hver i verden fjern og nær
her fra barneåret,
aldrig glemmer søens bred
her med alle blomster fine.
Ja, du har vor kærlighed
Virkets børn er dine.

Virket sø! Vi har dig kær,
fra som små ved moderhånden,
vi fik lov at følges her
mindes vi i ånden.
Vi som unge mangan gang
her hos dig med glans i øjet
har med dans og munter sang
mangan nat fornøjet.

Virket sø! Vi elsker omt
Under bøgekroner dine
Har vi elsket, håbet, drømt
Her ved lykkens tinde.
Og som ældre nu vi ser
Mere jævnt på det her nede
Dog at frydes hos dig her
Er vi altid rede

Virket sø! Vort hjertebarn
det er klart og det er givet
du kan fange i det garn,
skønhedssans for livet,
når fuldmånen klar og rund
spejler sig i dine bølger skønne
i den stille nattestund
Mellem bøge grønne.

Vi så mangan sommernat
hørte dine nattergale,
når de alle ret tog fat
din herlighed fremmale,
det var forår vidste vi,
når din kukker med sin kukken
meldte os en sommer blid
mellem vindens sukken.

Hver en lille bøgekvist
plukket her ved dine vande
og sendt bort til lande hist
over store vande,
kalder tåre frem på kind,
Ved de minder om din skønhed,
da de glød med barnesind
Leged ved din sobred.

Du så glæder ingen ved,
du så sorger store, tunge,
du så broderenighed,
hørte mange sjunge,
bliv kun ved med kærlighed,
og at frydes alle sammen
ved din store herlighed
Os til lyst og gammen.

Lad så barndomsdage gå
ungdomsdagene de kære
Når vi står i manddoms år
I alderdom med ære
lige kær for os vor sø,
står med sine rige minder,
Og de glæder her vi nød
glemmes ingensinde.

Danske husmandsforeninger

Svend Ove Pedersen

Som en protest mod landboforeningerne, opstod husmandsforeningerne omkring 1920.

NØRRE ØRSLEV-HORREBY husmandsforening blev stiftet i 1919.

Til bestyrelsen valgtes FREDERIK PEDERSEN, J. P. CHRISTIANSEN, P. A. OLSEN, HERMAN NIELSEN, R. STEINMEIER, LINDQUIST og P. HANSEN. LARS FREDERIKSEN og FREDERIK SKOV valgtes til revisorer. Årsbidraget blev sat til 4 kr. for det første år.

Frederik Pedersen blev foreningens første formand.

Til næstformand valgtes Herman Nielsen, Horreby, som senere blev medlem af jordlovsudvalget og hovedbestyrelsen. I mange år ejede han en ejendom på Vestergårdsvej i Horreby på 8 tdr. land. Senere flyttede han og hustruen til Nykøbingvej 200, hvor han passede sine bier lige til sin død.

August Lindquist var svensker, og havde en ejendom på 6 tdr. land ved Bellinge.

Ved generalforsamlingen 1920 blev ført til protokols, at man ville forsøge at afholde sommerudflugt samt produktudstilling og havebrugsmøde, og det vedtoges, at årskontingentet skulle være 2 kr.

Allerede ved næste møde besluttedes det at sende folk til landstævne i København og at afholde regnskabskurser. Der faldt også ris af til formanden, hvor man bad ham være mere omhyggelig med foreningens regnskaber.

Andespil var også med på programmet. Man spillede om levende ænder, og de blev ikke altid behandlet lige pænt, når man skulle hjem med dem, tit i løftet stemning. I 1920 var prisen for 20 ænder 190 kr.

Man kunne også igennem foreningen købe frugttræer, der blev indkøbt hos gartner Ibsen i Nr. Alslev.

1922 startede man med husholdningskursus. Det forløb over 6 dage og blev afsluttet med kaffebord og et par timers dans.

1923 udvidede man igen aktiviteterne ved at sende husmand Chr. Olsen, Bjørup, på kursus i beskæring af frugttræer, så han kunne beskære hos medlemmerne. Samme år startede man juletræsfest for medlemmer med pårørende.

I 1929 havde foreningen 10 års jubilæum. Dette blev afholdt i Listrup forsamlingshus, hvor kredsformand Vandmann holdt foredrag. Det fremgår ikke af protokollen, om der var selskabeligt samvær som afslutning.

Man havde de første 10 år fået oparbejdet en god forening med alt indenfor land- og havebrug, kurserne var lagt i faste rammer, og man fortsatte med andespil og juletræ. Udflugterne trak en del til. Efterhånden kom en del arbejdsfolk som medlemmer. De var interesseret i havemøderne, og de blandede sig også ved festerne.

Med tiden blev foreningen også en magtfaktor indenfor kommunen, idet de ret hurtigt tilsluttede sig det radikale venstre, og i flere perioder sad på sognerådsformandsposten, støttet af socialdemokratiet. Også venstre og konservative bejlede til dem, men normalt blev de, hvor flertallet fandtes.

Omkring 1930 ses det, at en tredje slags medlemmer sluttede sig til foreningen, nemlig småhåndværkerne. Det var jo nok lige så meget for politikkers skyld, samme tendens så man på landsplan,

hvor der ligeledes kom en del lærere til. Mange af dem havde ligesom småparcellisterne en del biavl som ekstra indkomst.

Efter den kraftige medlemsfremgang tilbyder man på generalforsamlingen 1930 galant kvinderne at blive aktive medlemmer af foreningen til et kontingent på 1 kr. på årsbasis.

1932 nedsattes det første ungdomsudvalg. Man besluttede også at skaffe sig andel i Ringsted Andelsfjerkræslagteri.

Det er også tiden med den store landbrugskrise. Man sagde, at hver gang man sendte en gris til England, måtte staten binde en tier i halen, og leverandøren får ca. 30 kr. for en slagterigris, hvis der følger et svinekort med. 6 – 8 ugers pattegrise fik man 4 – 5 kr. for pr. stk. og skulle endda være glad for at slippe dem. En ko på 500 kg. fik man 35 – 40 kr. for.

Krisen var vel værst for parcellister med 3 – 5 tdr. land. For dem var der intet formål med at stå i fagforening. Så i denne periode blev de både landmænd og vognmænd til alt, hvad man kunne finde af kørsel til et spand heste: brændekørsel, mælkeruter, som man kunne være 2 – 3 mand om, og evt. lidt kørsel for kommunen om sommeren ved vejarbejde.

Parcellister med 3 tdr. land kunne med fordel stå i fagforening. Havde man højst 2 malkekøer, 1 ikælvket kvie, en griseso, en hest, ikke over 10 kvarter (1 kvarter = 6 tommer) kunne man få 4 dages understøttelse om ugen.

Fordelen ved at være parcellist var dog, at man omtrent kunne brødføde sig selv. En del tog også på Grøntorvet med deres varer med hest og vogn, andre samlede æg, kørte for banen el. lign.

1935 vedtoges det at give kvinderne lige stemmeret i foreningen. Der var nu 7 kvinder med i foreningens arbejde, men ingen i bestyrelsen. Det skete først i 1938 med følgende 3 kvinder: Dagmar

Jacobsen, Lidstrup, Emilie Clausen, Nr. Ørslev og Kathrine Charlsen, Eged.

April 1940 kom besættelsen, og der blev vendt op og ned på alt, da tyskerne invaderede Danmark, men det blev trods alt bedre tider for landbruget, der fik gode priser for deres varer, men alt blev jo rationeret. Ildebrændsel blev en mangelvare, og samtidig faldt det ind med 3 strenge vintre, hvor temperaturen kom ned på minus 32 gr. Parcellisterne fik nu en del kørsel med tørv. Man kunne også leje en hest ud til tørvefabrikanten, hvor de trak tørvevognene fra æltemaskinen til tørrepladsen. Der tjentes også gode penge på hesteavl. Der var mangel på heste, og en god tre-årig kunne godt indbringe 4000 kr, Mange fik fremavlet en god kvægbesætning.

Den første generalforsamling under besættelsen blev afholdt d. 18. April 1940 i Horreby. Der blev ikke skrevet et ord om besættelsen i protokollen.

25 års jubilæet 1944 blev afholdt i Nr. Ørslev forsamlingsbygning med medbragt madkurv. Samtlige konsulenter og formændene for kreds og samvirksomheden blev indbudt sammen med formænd med fruer fra Karleby og Falkerslev.

Første gang krigen omtales i protokollen var den 29. maj 1945, hvor man aftaler at afholde et fredsmøde med pastor Rørdam som taler.

Om sommeren kunne man se parcellisterne slå græs på bl.a. Stubbekøbingbanen, hvor man fik mange gode læs hø for at slå det. På vejene skulle man derimod betale for det. Det blev udbudt i stykker, det billigste var vist nok 50 øre. Som eksempel på priserne kostede en sangbog med 137 blade 40 øre pr. stk. tilsendt portofrit.

Frem til 1950'erne gik det godt med økonomien. Man holdt gammeldags-aften med medbragt madkurv og underholdning af Danselarsen med 3 mand til en pris af 2 kr. for et ægtepar.

Der blev nu også mulighed for at købe tillægsjord. I 1952 holdtes et jorddebatmøde i Horbelev. Økonomien var blevet dårligere i de små brug, og man begyndte at tænke i andre baner for investering i maskiner. Samme år vistes Nationalmuseets film "Fra hjulplov til mejetærsker", og der afholdtes landsmøde på Skamlingsbanken, hvor der var 14 deltagere med fra foreningen. Her blev rettet kritik mod planteavlskontoret for dårlig emballage af læggekartofler.

Juletræsfesten, som havde været afholdt siden 1919, tænkte man på at stoppe, da den gav underskud hvert år.

Ved et møde i Horreby i 1964 blev man enige om at lægge foreningen sammen med Karlebyforeningen. 4 fra Horreby og 3 fra Karleby kom i bestyrelsen. Det blev senere ændret til 2 mand fra hver by samt 2 fra Nr. Ørslev. Det vedtoges at sætte årskontingentet til 8 kr. Diæter til sendemænd 12 kr., og som ny post på regnskabet sattes 100 kr. årligt til formanden og 50 kr. til husholdningsudvalgets formand til dækning af porto og telefon, samt 20 kr. pr. gang til fanebæreren.

I de følgende år falder foreningens medlemstal. Parcellisterne får arbejde i byerne, og jorden bliver enten solgt eller bortforpagtet. Det er i første omgang de små ejendomme med 3 – 10 tdr. land, der bliver nedlagt, men samtidig kommer kravene om investering i mælketank, ligesom miljøkravene begynder at blive skærpet.

Således bliver man i 1971 enige om en sammenlægning med Falckerslev og Sdr. Kirkeby, og kontingentet hæves straks til 15 kr. årligt.

Den nye forening hedder nu: Karleby og Omegns Husmandsforening. 5. Marts valgtes Verner Petersen som formand, Villy Skov som næstformand og Sigurd Petersen som kasserer. Foreningens kassebeholdning på 374,60 kr. overdrages til den nye forening, hvor den igen blev overdraget til Husholdningsudvalget. Falkerslevs kassebeholdning på 219 kr. blev overdraget samme dag, sammen med en bankbog på 44,83 kr.

Det var dog ikke den sidste sammenlægning. Samme år d. 17. Juni blev foreningen lagt sammen med Harbelev og Åstrup, og foreningens navn er derefter: Østfalsterkredsens Husmandsforening. 1977 ændres navnet til Østfalsters Husmandsforening.

I 1961 har man på kredsbasis oprettet regnskabskontor i Nykøbing, hvor man startede med 1 konsulent og 3 assistenter, samt husdyrskonsulent, og senere på Falck-Zonens område på Vestensborg Alle med Arne Jensen som daglig leder på regnskabskontoret, 1 husdyrskonsulent, 1 husholdningskonsulent, 2 planteavlskonsulenter og 5 assistenter.

Foreningens vokseværk førte til flytning til nye lokaler på Englandsvej, og staben udvides fortsat, så der i 1992 i regnskabsafdelingen er ansat 5 agronomer og 18 assistenter, til planteavl 2 agronomer og en halv assistent, til husdyrbrug 2 agronomer samt 1 agronom til bygninger og niceproduktion og 1 husholdningskonsulent.

Foreningen bestod nu næsten kun af gårdejere, der var næsten ingen parcellister tilbage. Man kan spørge, hvad forskellen er på at være parcellist og gårdejer. For at kalde sig gårdejer skal man have 1 tønde hartkorn. Derefter har man betegnelsen proprietær og godsejer, også efter bestemte antal tønder hartkorn.

1979 var der 140 medlemmer i foreningen. Ved generalforsamlingen samme år diskuterede man ivrigt sammenlægning med Sydfalster, og den 10. april afholdes ekstraordinær generalfor-

samling i Bagergården, Falkerslev, hvor det enstemmigt vedtages at nedlægge foreningen og sammenlægge med Sydfalster. Herefter er der to foreninger tilbage på Falster, som kaldes Syd og Nord.

Nr. Ørslev-Horreby Husmandsforenings formænd:

Frederik Pedersen	1919-20
Herman Nielsen, Horreby	1920-21
Rasmus Steinmeier, Horreby	1921-24
August Lindquist, Bellinge	1924-27
Laurits Skov, Nr. Ørslev	1927-30
Peter Petersen, Horreby	1930-32
Sofus Koch, Nr.Ørslev	1932-35
Niels Nielsen, Nr. Ørslev	1935-39
Poul Topp, Horreby	1939-44
Peder Hansen, Horreby	1944-46
Johannes Rasmussen, Horreby	1946-50
Sv. Å. Rasmussen, Horreby	1950-55
Verner Christiansen, Nr. Ørslev	1955-58
Verner Petersen, Listrup	1958-64

Verner Petersen var derefter formand for:

Nr. Ørslev-Horreby-Karleby Husmandsforening	1964-71
Karleby og Omegns Husmandsforening	1971-71
Østfalsterkredsens Husmandsforening	1971-77
Østfalsters Husmandsforening	1977-79
Dansk Familiebrug, Falster Syd	1979-82

Den 20. Juni 1982 dør foreningens mangeårige formand Verner Petersen efter lang tids streng sygdom. Verner blev formand i 1958 og var den, der havde den længste periode som leder af foreningen. Han startede med en lille ejendom på 7 tdr. land, men inden sin død nåede han op 30 tdr. Han tog del i offentligt arbejde som formand for Horreby Vandværk og i bestyrelsen for flere småforeninger.

Efter Verner Petersens død i 1982 valgtes Knud Olsen, Ramshered. Nuværende formand er John Nielsen, Bøgelundsvej 16, Nr. Ørlev.

Verner Petersen

Kilde: Nr. Ørlev-Horreby Husmandsforenings protokoller

Arhundredets største mesterspion **Hans V. Tofte, Stubbekøbing** ***Bende Øgendahl***

Hvor mange stubbekøbingensere ved, at agent 007 James Bond langt overgås af en tidligere stubbekøbingenser ved navn Hans V. Tofte?

I forbindelse med slægtsforskning fandt min datter og jeg frem til, at der i 1700-tallet i Nakskov havde levet en Anna Tofte. Vi håbede at kunne finde en forbindelse til den familie Tofte i Stubbekøbing, som havde boet kun et stenkast fra mit barndomshjem, nemlig i Grønnegade 26. Forbindelsen fandt vi nu ikke, men under vores søgen fandt vi frem til nogle artikler i ugebladet Familie Journalen, hvor en udsendt medarbejder for bladet havde været i USA for at interviewe Hans V. Tofte. Jeg har været i forbindelse med denne journalist, nemlig Ole Boje, der har givet mig fuld tilladelse til at benytte stof fra hans artikelserie.

Hans Tofte blev født på Frederiksberg i 1911 som søn af en kaptein i ØK, Ludvig Tofte. Da sidstnævnte mistede sin hustru tidligt, og han stod ene om at tage sig af sine to sønner, den ældste Hans, og den tre år yngre Per, blev han hjemme nogle få år, men hans længsel efter søen og Østen fik ham til at spørge sine forældre i Stubbekøbing, dyrlæge Tofte og hustruen Katrine, om de ville tage sig af sønnerne.

Dyrlægeparret boede først i Grønnegade 30, men købte senere (jfr. registranten "Huse i Stubbekøbing") også den lille, dårligt vedligeholdte naboejendom nr. 28, og endelig det større hus, Grønnegade 26, hvor der var god plads til deres mange børn. Dyrlægen og hans kone var på det tidspunkt ældre mennesker, og man valgte formentlig derfor at sende den ældste, Hans, på kostskolen Stenhus, mens den yngste gik i Stubbekøbing skole.

På det tidspunkt, hvor Hans Tofte blev interviewet af Familie Journalens medarbejder, levede han tæt på grænsen til Canada i byen Gilbertville. Her skrev han på en bog om sine oplevelser som mesterspion. Den var tænkt som et mammutværk på ca. 800 sider, bl.a. baseret på alle hans dagbøger gennem tiden. Store bogforlag i USA var meget interesserede i at udgive Toftes erindringer, og et filmselskab ville lave en film om Toftes meritter.

Tofte havde i et par år haft vrøvl med hjertet og havde fået indopereret en pacemaker, men desværre døde han, før han blev færdig med bogen, og hverken dagbøger eller manuskript har man kunnet opspore.

Hans Tofte havde en søn af første ægteskab, Finn Tofte, som jeg har været i forbindelse med. Han har venligst bistået med oplysninger og billede til denne artikel.

Efter endt skolegang med studentereksamen fra Stenus Kostskole fik Hans Tofte som sin far stilling i ØK, og han opholdt sig i ca. 10 år i Kina og Manchuriet, hvor han lærte at tale sproget og tillige også japansk.

Nu ville Hans Tofte hjem på en tiltrængt ferie, og han opholdt sig i København, hvor han forelskede sig i et barnebarn til bladdynastiet Allers stifter. De blev gift og fik en søn. Hans Tofte var forretningsmand i hovedstaden. Så kom okkupationen, og da Nazityskland væltede ind over grænserne til stadig flere lande, bestemte Hans Tofte sig til at gøre en indsats. Som dansk forretningsmand kunne han rejse rundt i Tyskland, og dagen før påske, hvor han vidste, at der ville være travlhed overalt med optog og kirkegang, rejste han fra Tyskland over grænsen til Frankrig uden besvær. Derfra kom han forholdsvis let til Spanien, videre til Lisabon og endelig til Washington.

Få måneder senere blev han kontaktet af den britiske efterretningstjeneste i USA. Man havde brug for en mand som Tofte, der

kendte Østen godt, og som talte flydende kinesisk, russisk og japansk. Tofte blev sendt til Singapore for at organisere militærhjælp til 350.000 kinesiske guerillaer, der bekæmpede japanerne, som allerede kontrollerede alle betydningsfulde vandveje.

Med et hundrede pansrede lastbiler til rådighed kørte han ad Burma-rutens junglestier. Han opdagede, at han var blevet general for "Verdens mindste hær", der blot bestod af ca. 30 unge danske ØK-fyre, som Tofte havde håndplukket på Filippinerne, i Rangoon, i Thailand og i Indien på grund af sit store kendskab til Østen og sine tidligere medarbejdere i ØK.

Derudover fik han forbindelse med en svensker, som de kaldte for "Baby" Søderbom, en 170 kg. Tung bamse, som Tofte tidligere havde lært at kende. Han havde været karavanefører for den svenske opdagelsesrejsende Sven Hedin på dennes ekspeditioner i Centralasien. Tofte vidste, at "Baby" Søderbom både kunne klæde sig, opføre sig – og lugte som en mongol.

Da Tofte insisterede på, at hans lille hær på ærmerne skulle bære det danske flag og en kopi af Stenhus-emblemet, som han havde fået en gammel kineser til at lave for sig, fandt Søderbom det pjattet. Tofte syntes, at faklen på emblemet passede godt til deres mission, nemlig at bringe højeksplosiver ind i Kina. Under faklen stod der "Dag og Dåd er Kæmperim" (efter den historiske morgensang "Sol er oppe", hvor Grundtvig kalder på de danske helte).

Efter en masse bataljer slap Tofte ud af Singapore samtidig med, at japanerne angreb Pearl Harbor. Han fik en britisk vandflyver til at flyve sig mod Burma, selvom japanerne var overalt. De måtte flyve lige hen over vandoverfladen til de kom til en naturhavn, hvor der lå en flåde med 100 tdr. flybenzin. – Bare en eneste kugle fra japanerne, så ville både de samt piloten og Tofte være havnet i de samme "højere luftlag", og samtidig ville de ha-

ve gjort det af med den højeste militærautoritet i det sydlige Kina, nemlig Tofte selv. Han var avanceret hurtigt, efter at englænderne havde trukket sig tilbage.

Tofte og "Baby" Søderbom stjal så meget af det efterladte krigsmateriel, som de kunne få fat i, og bragte det ind i Kina.

I 1942 blev Tofte fløjet til USA, hvor han skulle melde sig hos general Donovan, som stod i spidsen for en efterretnings- og spionorganisation (en forløber for CIA). Her skulle Tofte fortælle om sine krigserfaringer i det fjerne Østen, for amerikanerne havde brug for al den viden, de kunne få om at føre krig så langt hjemmefra.

Hans Tofte

Tofte havde fra starten overfor englænderne forlangt at blive overført til amerikansk krigstjeneste, så snart USA gik ind i krigen, og han blev nu inden længe gjort til amerikansk statsborger med rang af major i den amerikanske hær. Han måtte igennem en skrap uddannelse for at kunne klare en hvilken som helst fjende på et øjeblik. Tanken var, at han skulle starte en krig på Balkanhalvøen for at sinke tyskerne. Tofte landede i Italien på det tidspunkt, hvor de allierede havde krydset Messinastrædet og

kæmpede sig vej op gennem Italien.

Med hjælp af fire amerikanske løjtnanter og en reporter fra New York, der var kendt for at kunne "skaffe" alt tænkeligt, fik Hans Tofte nu "organiseret" 44 forskelligartede fartøjer, hvormed han sejlede våben til Titos partisaner i Jugoslavien. Det sinkede tyskerne så meget, at krigen afkortedes betragteligt. Tofte udtalte, at da han stod og kikkede på alle de skibe, havde han set sig selv som stor dreng i Stubbekøbing havn (hvor han oftest opholdt sig i sine ferier fra kostskolen), og da havde han ikke forestillet sig, at han engang skulle råde over sin egen "flåde"!

Senere var han ved Vestfronten i det endnu ikke besatte Frankrig og havde flere hundrede agenter gemt i Tyskland. De var alle blevet nøje undersøgt, så han kunne stole på, at de oplysninger, de kunne skaffe frem, ville være til gavn for de allierede. Tofte var også med til at skaffe penge til de besatte lande til at betale for deres aktiviteter og modstandskamp, ligesom han sørgede for nedkastning af våben, også i Danmark.

Efter nogle år som forretningsmand i USA kom Koreakrigen, og atter var der bud efter Hans Tofte og hans kendskab til Østen. Amerikanerne har udtalt, at Tofte har været medvirkende til at spare 75.000 amerikanske soldaters liv i de år.

Hans V. Tofte har fået tildelt adskillige medaljer og udmærkelser. bl.a. blev han ridder af Dannebrog. Han blev desuden tildelt æreslegionens medalje, som præsident Roosevelts højre hånd, general Donovan, hæftede på hans bryst. I Den Blå Bog har han optaget en del plads med alle sine gøremål.

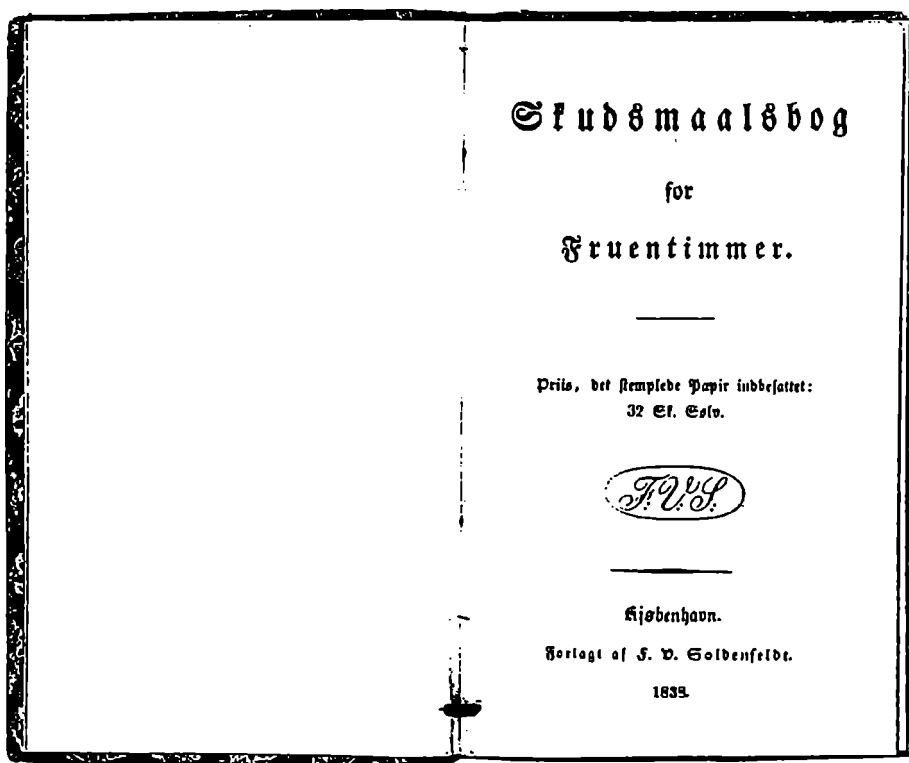
Dette er kun en ganske kort gennemgang af noget af det, Hans Tofte har været med i. det er klart, at han har været lært op til at være hård negl for at kunne klare sig og have det store overblik, men under den tilsyneladende hårde skal bankede et varmt hjerte. Han erkender, at når han så et dannebrogflag ude i verden, fik

han tårer i øjnene, og givet er det, at han har gjort sit fædreland stor ære, hvilket da også var et af hans mål.

Jeg syntes, at Stubbekøbings borgere skulle høre om denne verdensberømte mand med tilknytning til vores by. Jeg har fra et par bysbørn fået at vide, at når Hans var hjemme på ferie, bankede adskillige pigehejter lidt hurtigere.

Skudsmålsbøger

Nedenstående uddrag af tyendeloven stod at læse i alle skudsmålsbøger indtil 1854, hvor teksten blev revideret. Pligten til at være i besiddelse af en skudsmålsbog, der angav de pladser man havde tjent i, bortfaldt ved medhjælperloven af 1921.

Extract

Af

Lovgivningens vigtigste Forskrifter angaaende Tjenestefolks Skudsmål og hvad dermed står i Forbindelse til Efterretning for Huusbonde og Tyende.

§ 1.

Enhver Huusbonde eller Madmoder, af hvem et Tjenestetyende begjerer sig meddelt Widnesbyrd om sit Forhold i Tjenesten, er forpligtet til at meddele samme overeenstemmende med Sandhed, saaledes som Tyendet har fortjent det. Den, som meddeler et Tyende et Skudsmaal, hvorved 3die Mand kan skuffes, bliver herfor at ansee med passende Mulet, foruden at han eller hun efter Lovgivningens almindelige grundsætninger skal staae den derved Skadelidende til Ansvar.

I Kjøbenhavn paaligger det ethvert Individ, der første Gang skal begive sig i Tjeneste, at melde sig hos vedkommende Politiassistent og at forevise denne sin Skoleattest, Confirmationsattest eller andre Beviisligheder om sin tidligere Stilling, samt derpaa at erhverve bemeldte Embedsmands Paategning om Foreviisningen; Ligesom og ethvert Tyende har, naar det forlader sin Tjeneste, at melde sig hos bemeldte Politi-Embedsmand og for denne at forevise Skudsmaal fra den Huusbonde, som han eller hun sidst forlod, samt erhverve hans paategning om foreviisningen.

Uden for Kjøbenhavn paaligger det enhver, som forlader den Kjøbstad eller det Landsogn, hvor han eller hun hidtil har opholdt sig, at erhverve skriftligt Skudsmaal af Sognepræsten. Dette Skudsmaal skal den Paagjeldende inden 4 Dage forevise for Sognepræsten i det Sogn, hvortil han henflytter, hvor da Paateg-

ning bliver at meddele om, at og naar Foreviisningen er sket, hvorefter lignende Vidnesbyrd og Paategninger skulle, ved Skudsmaalshaverens fremtidige Flytning fra det ene Sogn til det andet, erhverves. Den, som i de nævnte Tilfælde forsømmer at erhverve og forevise Skudsmaal, ansees med Bøder fra 1 til 10 Rbd. Sølv.

§ 3.

Forsaavidt ikke Tjenestetydende allerede forinden 1ste Januarii 1833 have været forsynede med de i Anordningerne om Almueskolevæsenet uden for Kjøbenhavn befalede Udskrivnings-Attester fra Skolen eller med andet lovligt Skudsmaal, - paa hvilke i saa Fald ogsaa fremtidige Attester om deres Forhold m. v. kunne meddeles, indtil de er fuldskrevne – blive herefter alle Vidnesbyrd, som skulle meddeles Tjenestefolk, at indføre i saadanne lovformeligen indrettede Skudsmåalsbøger, som nu ere paabudne, og som i Eet og Alt træde i Stedet for de forhen løse Skudsmaal. Hine Bøger blive uden for Kjøbenhavn i almindelighed at overlevere de Paagjeldende ved Udgangen af Skolen, saaledes at Udskrivnings-Attesten af det i Anordningerne befalede Indhold deri indføres. Naar Skudsmaalsbog ellers skal meddeles nogen, bør de fornødne Beviisligheder om den Vedkommendes personlige Stilling forevises for den Embedsmand, hvem det er anbetroet at give fornøden Paategning forinden de sættes i Brug, nemlig i Kjøbenhavn og de øvrige Kjøbstæder Politievrigheden og paa Landet Sognepræsten. – Den, der erhverver Skudsmaalabog, efter at hans eller hendes tidligere havde løse Skudsmål eller Skudsmaalsbog er fuldskrevet, skal omhyggeligen opbevare disse ældre Documenter.

§ 4.

Enhver, som efter sin stilling har at legitimere sig med Skudsmaalsbog, bør omhyggeligen bevare samme og det bør ufortøvet anmeldes for Politiet, naar en Skudsmaalsbog er bortkommet, da det derefter fra Politiets Side undersøges, om Skyld i saa Henseende findes hos dens Ejer, eller ikke. Befindes det, at denne forsættligen har forkommet Bogen, bliver han eller hun ved Politiretten derfor at dømme enten til en Mulet fra 5 til 10 Rbd. Sølv til Politikassen eller til nogle Dages Fængsel paa Vand og Brød. Ligeledes bliver en Mulet til sammme Kasse indtil 5 Rbd- Sølv at paalægge den, som findes at have ved tilregnelig Skjødshed foraarsaget Skudsmaalsbogens Tab eller som har fordulgt sammes Savn. Derhos skal den Paagjeldende anskaffe sig en ny Skudsmaalsbog, som i foranførte Tilfælde saavel paa Landet som i Kjøbstæderne udleveres af Politievrigheden, hvilken, efter anstillet Undersøgelse, forsyner Bogen med Oplysninger angaaende den Paagjeldendes Alder, Confirmation, foregaaende Opholdssteder og Levnet, alt forsaavidt det kan tjene til Veiledning enten for dem, der ville tage ham eller hende i Tjeneste, eller for det Offentlige saavel ved Spørgsmaal om Personers Forsørgelsessted som ved Leiligheder, hvor dens tidligere Levnet og forhold kommer i Betragtning, ligesom der og gives Bogen en Paategning, som viser, at den ældre Skudsmaalsbog er bleven borte. Den nye Skudsmaalsbog bør paa Landet, uanseet den Paagjeldende forbliver i Sognet, inden 4 dage forevises Sognepræsten under Mulet af 1 til 10 Rbd.

Alt det Forananførte gjelder og, naar det løse Skudsmaal, hvormed nogen hidtil har været forsynet, er forkommet.

§ 5.

Naar en Skudsmaalsbog findes maculeret eller paa anden Maade nogen Deel deraf er gjort ulæselig, eller Blade deraf udrevne,

bliver dermed at forholde saaledes, som ovenfor er anført for det Tilfælde, at en Skudsmaalsbog er bortkommen; dog at en nye Skudsmaalsbogs Meddelse her ikke finder Sted, hvorimod Bemærkning af Politieøvrigheden indføres i Skudsmaalsbogen angaaende den anstillede Undersøgelses Udfald. Er det derimod et løst Skudsmaal, der ved Maculation eller paa anden Maade er blevet uefterretteligt, saa bliver en Skudsmaalsbog at anskaffe af den paagjeldende og i øvrigt at forholde paa samme Maade, som naar saadant er foregaaet med en Skudsmaalsbog.

Forfalskning af Skudsmaal eller Skudsmaalsbøger straffes med fængsel paa Vand og Brød i det mindste i 2 Gange 5 Dage, eller efter Omstændighederne med Forbedringshuusarbejde indtil 2 aar.

Arsberetning for lokalhistorisk forening 1997

Kristine Asser Hansen

Året 1997 har for lokalhistorisk forening været et roligt og stille arbejdsår.

I lighed med tidligere år har vi udgivet et årsskrift. Vi mener, det er vigtigt at den viden, vi har om vort lokalsamfund bliver bevarret på en let overskuelig måde. Vi må stadig huske, at det, der er hverdag i dag, er historie i morgen.

Bjørn Nielsen, Stubbekøbing, har samlet og udgivet et hefte "Folkefortællinger fra Stubbekøbing". Heftet kan købes i Arkivet og på Biblioteket.

Vi har modtaget 1800 kr. fra 5%-puljen til udgivelsen og eventuelle genoptryk.

Fra Det classenske Fideikommis har vi modtaget 2.000 kr. Vi synes, det både er en økonomisk hjælp og en anerkendelse af vores arbejde.

15. april. Vi startede årets møderække med et foredrag af forstander J. Geisler. Marielyst. Fordomme og Myter om alderdommen. Forstanderen sagde bl.a.: Vi kan stadig lære – det tager blot længere tid.

15. maj besøgte vi Kettinge Kirke. Kirken har en uvurderlig skat af kalkmalerier. Det var tydeligt, at sognepræsten var både glad og stolt over sin smukke kirke. Og havde en stor viden om den.

10. juni .Udflugt til Frederiksborg Slot. Vibeke Ravn-Mortensen var vores dygtige leder på turen.

9.august besøgte vi keramikværkstedet Røde Led. Et dejligt sted med mange traditioner. Desværre er det nok vanskeligt at få det til at køre økonomisk.

9. september. Pastor Flemming Helleskov: De drog vestpå. I Vancouver bor 21.000 danskere. Hvad fik dem til at drage ud?

7. oktober. Pastor Lars Graff Nielsen, Majbølle: Korset og sværdet. Graff Nielsen fortalte om den historiske og nationale baggrund for borgerkrigen i Jugoslavien. Det var både historieundervisning og en varm beretning om en feltpræsts opgaver.

18. november. Pastor Sv. Aage Nielsen, Toreby: Om biskop Monrad og Biskoppen i Rom.

15. januar. Skoleinspektør Arne Heyn: Ålholm og Ålevad. Lensmænd og Biskopper. Mon ikke vi var mange, der sad med en følelse af, at Arne Heyns viden er udtømmelig og hukommelsen knivskarp.

17. februar. Generalforsamling. Efter generalforsamlingen fortalte skovfoged Frits Larsen om Familien Classen og Det classenske Fideikommis.

Til alle medlemmer vil vi sige en varm tak for trofasthed i året, der er gået. Til Biblioteket: Tak for stor imødekommenhed og gode forhold.

Kristine Asser Hansen

Arsberetning fra Lokalhistorisk Arkiv

Karin Suhr Rasmussen

I efteråret 1997 arrangerede vi en meget velbesøgt udstilling af luftfotografier fra Stubbekøbing kommune, og i november var vi med til at fejre Bibliotekets 20 års fødselsdag med udgivelsen af den renoverede Stubbekøbingfilm. Filmen er nu solgt i over 800 eksemplarer og overskuddet vil blive brugt til hjælp til indkøb af et EDB-system til registrering af materiale på arkivet.

Vi har i årets løb haft mange besøg både af folk fra vores eget område og af gæster udefra, ligesom vi får mange spørgsmål og henvendelser med posten. Vi har også i år haft en del besøg af skoleelever, der har fundet ud af at bruge Arkivet, når de får opgaver med lokalhistorisk baggrund, ligesom vi har haft besøg af skoleklasser, der bare gerne ville vide noget om, hvad man har sådan et sted, og hvad det kan bruges til.

Vi har i det forløbne år modtaget mange ”nye” arkivalier, også en del fra folk, der har forsket i deres slægt eller andre emner, og som så sender et eksemplar af det endelige resultat til os og på den måde viser nogle sammenhænge, vi ellers ikke kendte, og som andre slægtsforskere kan have glæde af.

For at gøre opmærksom på os selv har vi i sommer deltaget i gå-gade-arrangementerne i Vestergade med et lille udvalg af billeder fra Vestergade samt enkelte andre arkivalier. Vi håber, det har givet endnu flere lyst til at besøge Arkivet for at se, hvad vi ellers har.

Vores næste arrangement - i oktober/november måned - bliver en udstilling om kommunens skoler, hovedsagelig beskrevet ved hjælp af billeder.

Tak til bibliotekets personale og arbejdsgruppen for deres altid store hjælpsomhed og beredvillighed, og tak til alle, der i årets løb har indleveret fotos eller papirer til arkivet, så vi stadig kan udvide vores samling af lokalhistorisk materiale til gavn for de kommende brugere.

Karin Rasmussen

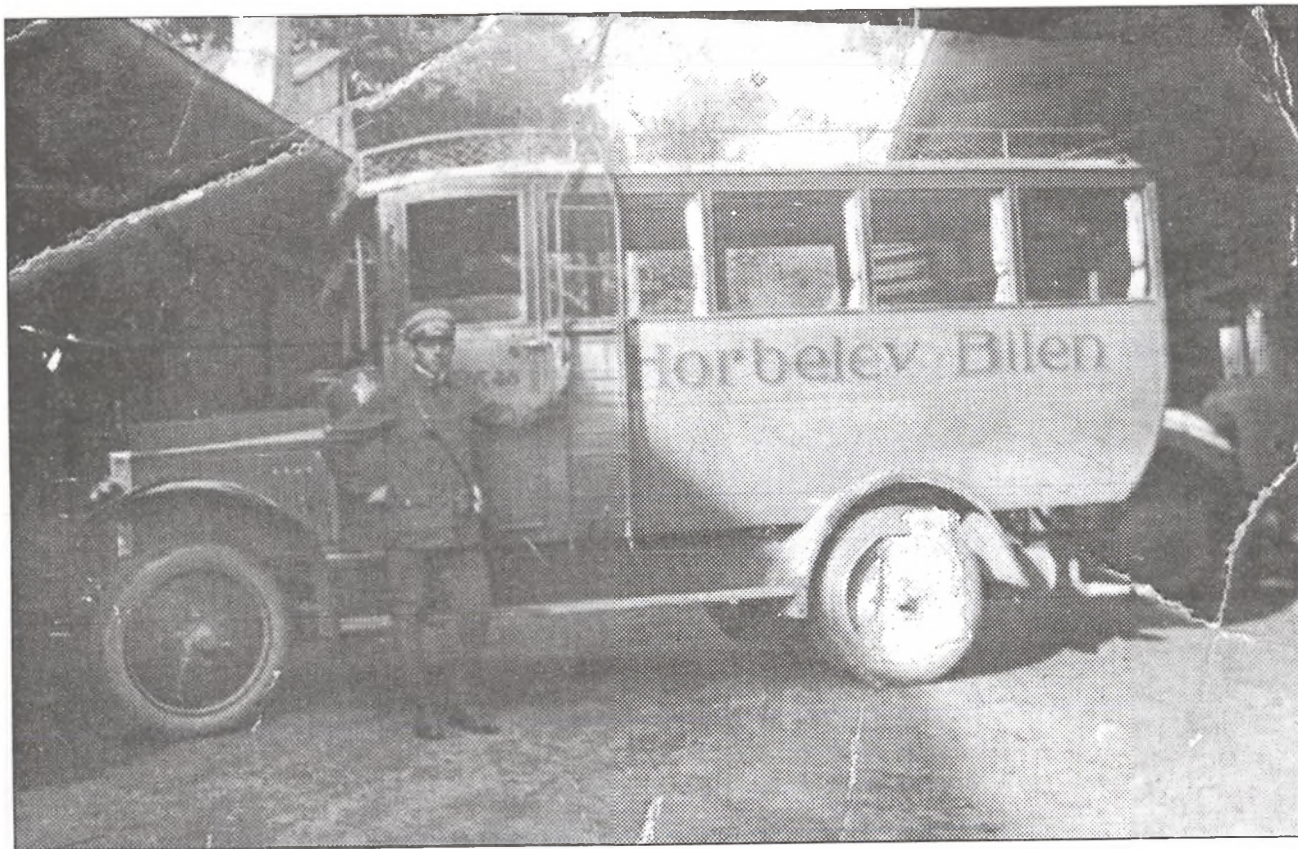

Ladvogn i Havnegade i 1930'erne?

Dagvognen Horbelev-Nykøbing foran Særslev Brugs ca. 1910

Stubbekøbing Rutebilstation 1955

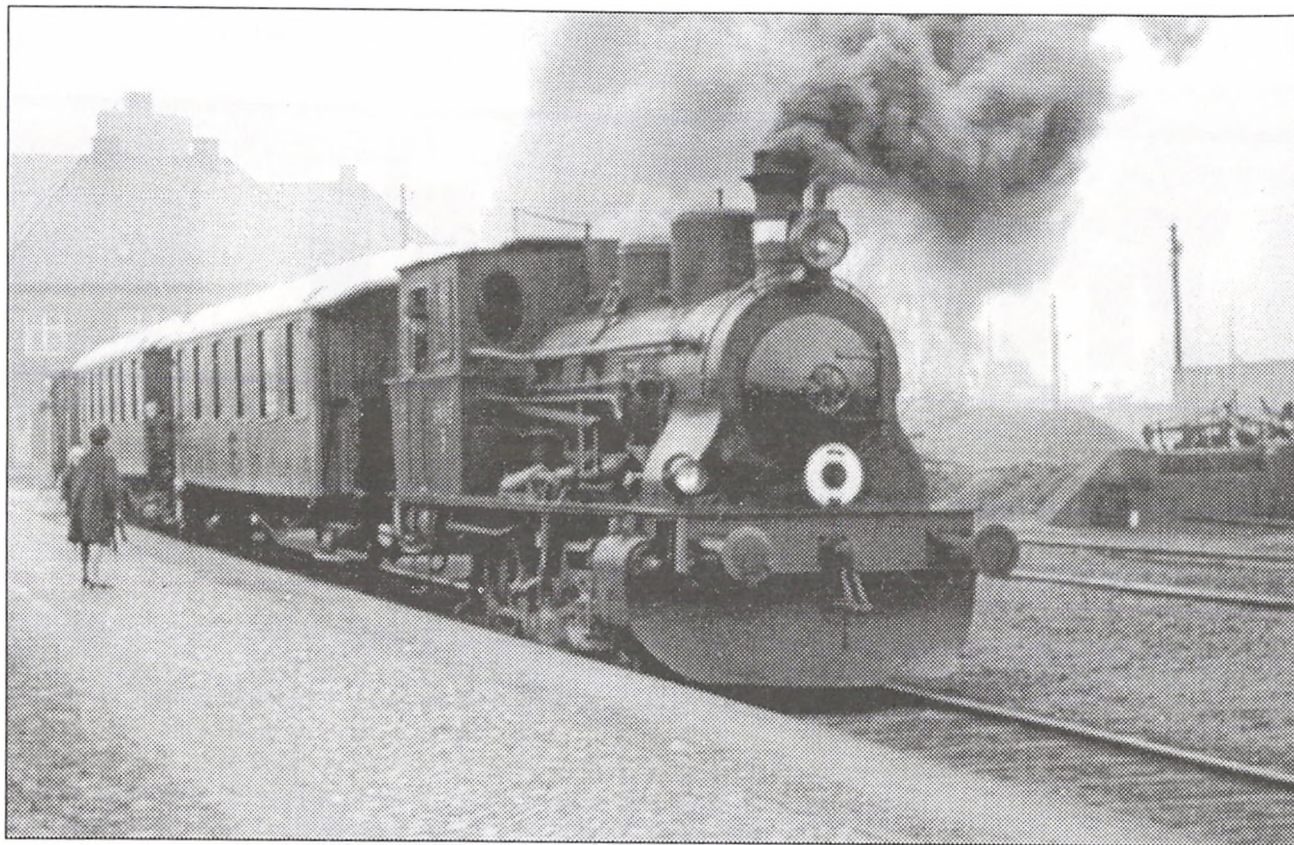

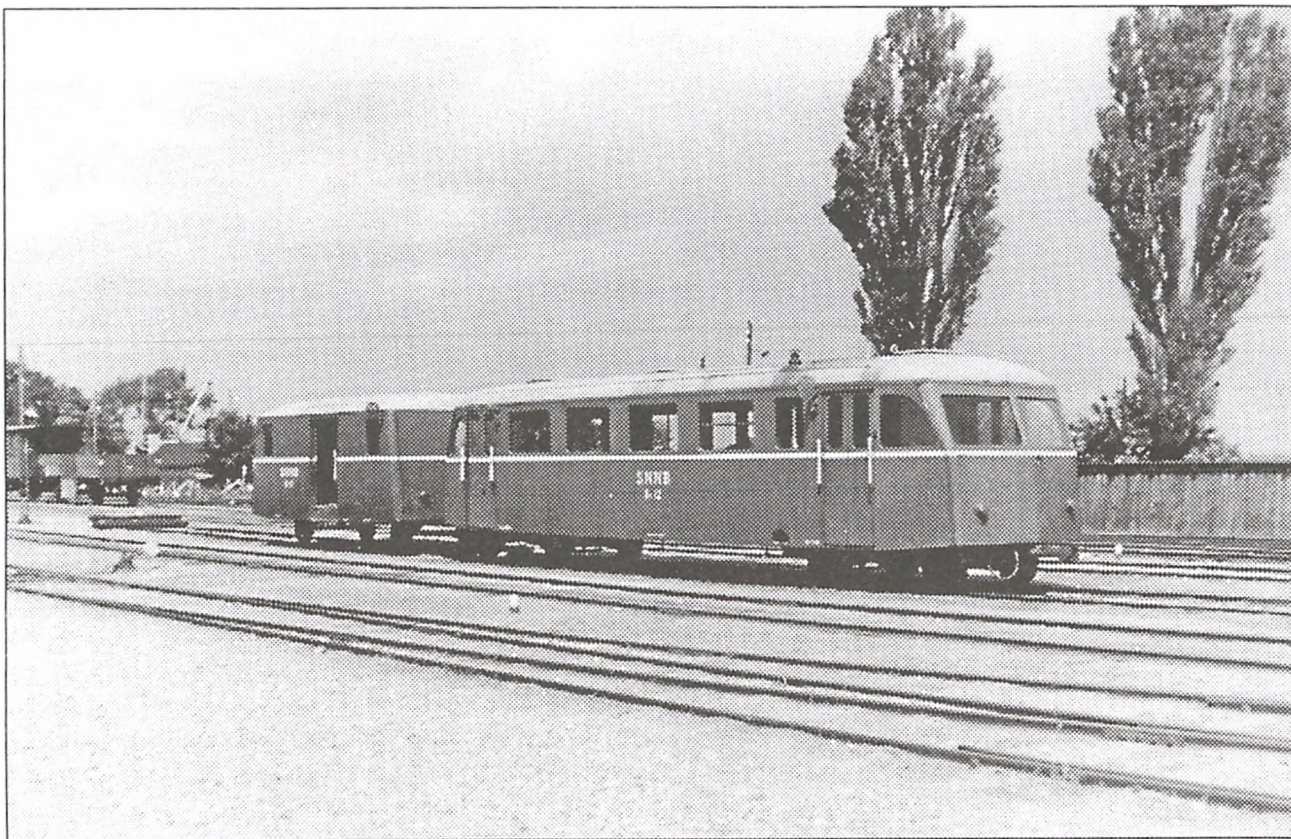
Postvognen i Brygger Jørgensens gård i Møllegade ca. 1900

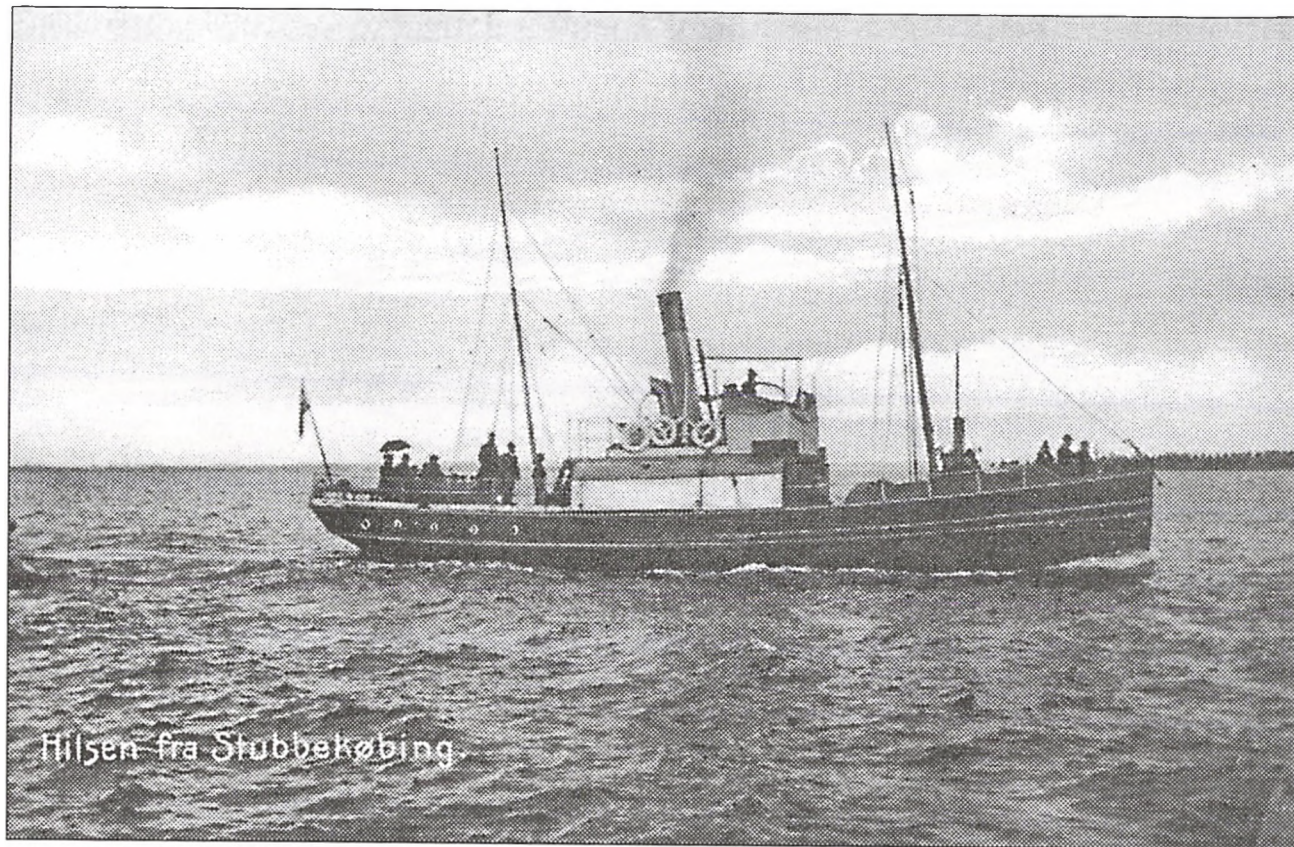
Postudbringningen er foregået herfra siden 1922

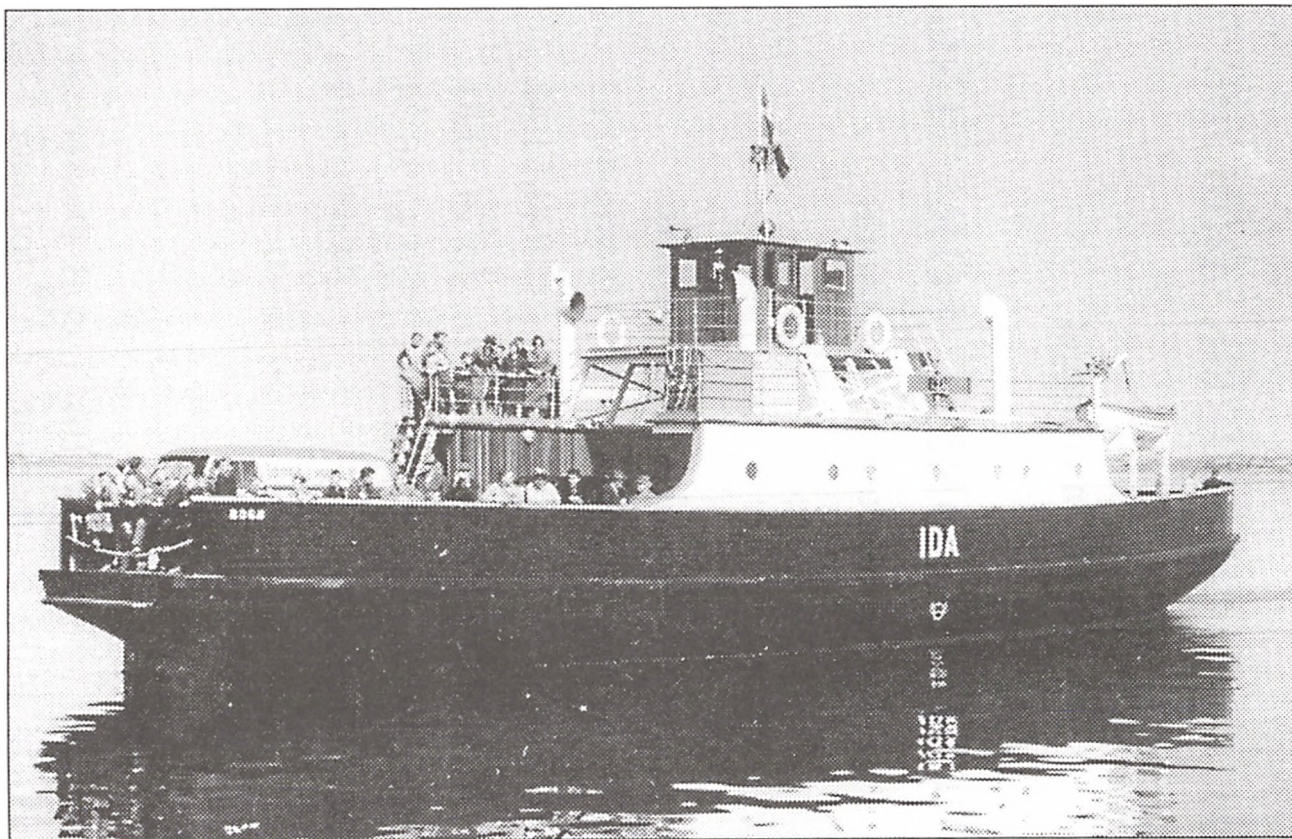
Stubbekøbing-Nykøbing-Nysted-Banen åbnede 1911

Skinnebus fra SNNB. Banen lukkede 1966

Færgen "Haarbølle", der sejlede til Møn

Bogø-færgen "Ida" blev indsat i 1959

STØT LOKALHISTORISK ARBEJDE

Bliv medlem af

LOKALHISTORISK FORENING **for Stubbekøbing Kommune**

nærmere oplysninger fås hos:

Kristine Asser Hansen	54 44 40 12
Eli Jensen	54 44 51 42
Vibeke Ravn-Mortensen	54 44 50 81
Bent Blomquist	54 43 80 24
Bent Jørgensen	54 44 29 49

Eller på:

Lokalhistorisk Arkiv, Biblioteket, Dosseringen,
tlf.: 54 44 15 29, onsdage 10-13, torsdage 17-19.

**STUBBEKØBING BIBLIOTEK
LOKALHISTORISK ARKIV**